PAUL SPAAK

KAATJE

(CATERINA)

Impremta-Edicions Artis & Co. - Balmes, 54
BARCELONA

KAATJE

PAUL SPAAK

KAATJE

(CATERINA)

QUATRE ACTES EN VERS, TRADUITS AL CATALÀ

PER EN

FREDERIC PUJULÀ

AMB UN PRÒLEG DE

L'EMILI VERHAEREN

BARCELONA

IMPREMTA-EDICIONS ARTÍS & CO. - BALMES, 54

1914

PRÓLEG

PROLEG [1]

Em plau, senyores i senyors, el poder, tot parlant-vos den Spaak i de la seva obra dramàtica Kaatje, *celebrar l'èxit franc i de bona llei que una obra de casa ha obtingut davant de vosaltres. No m'han concedit més que alguns minuts per a parlar-vos del nostre teatre, però en aquests pocs instants espero arribar, de totes maneres, a indicar-vos suficientment el perquè ara, aquí a Bruxelles, en Spaak triomfa.*

I, de moment, constatem, junts, que fa alguns anys semblava del tot improbable i potser impossible que una obra belga s'aguantés en el cartell més enllà d'un nombre restringit de nits.

Vosaltres, el públic, us hi oposaveu gairebé amb encegament. Estaveu plens de prejudicis, de dubtes i de timiditats. No tenieu confiança en

[1]) Conferencia llegida a Bruxelles el dia de la 50.ª representació de Kaatje *per son autor l'Emili Verhaeren, — qui amablem nt ens ha concedit el permís de traduir-la i encapçalar amb ella aquesta edició,— i a Barcelona el dia de l'estrena, per en Frederic Barceló.*

nosaltres, els autors, ni en vosaltres, els jutges. Sols l'obra francesa us atreia: car ella havia sufert la prova de la crítica de París, i això us era una garantía per a reconèixer-li, al vostre torn, qualitats escèniques o mèrits literaris.

No us agradava comprometre-us.

En veritat, no tenieu raó; però no la tenieu amb ponderació. De la vostra banda hi havia l'habitut i el bon sentit aparent. Aquestes són dues grans forces. Vosaltres us deieu, gairebé amb raó : El teatre belga no fa sinó reflectar en miralls entelats l'art que brilla en altres bandes entre antorxes i espills. El teatre belga no'ns ensenya res que ja no sabessim, pel sol fet de que les obres franceses il·luminen nostres taules. Encara més. No solament les idees, les concepcions, els sentiments posats en relleu, són els mateixos a Bruxelles que a París, sinó que la manera de repujar-los i de pintar-los, la manera de presentar-los, és molt més viventa, hàbil, encisadora i delicada allí. Ens manca el tour de main, *l'agilitat dels dits, la dexteritat suprema. Nostres bons mots són llorts, nostres trets d'esperit amossats, nostra lleugeresa penosa. Nosaltres dancem amb plom als peus.*

*Si l'etzar ens concedeix quelcom d'*esprit, *immediatament el posem massa en evidencia : tota discreció desapareix. Enlloc de col·locar-lo com un bibelot de bon gust al damunt d'un prestatge, l'exhibim a la finestra del carrer amb una ostentació provincial.*

I si encara l'atracció despòtica del teatre parisenc ens hagués conduit vers assumptes menys insípits que les xerramentes al voltant d'una taula de saló o d'una tauleta de boudoir, *o menys sacsejats que les renyines i tràfecs entre marit i molla en interiors burgesos; si ens hagués, després de les* Blanchette *o dels* Coups d'aile, *empès vers l'estudi de les costums departamentals, la barroería de nostra imitació hauria semblat menys ofensiva.*

Però nosaltres escullim precisament els temes més usats en els drames francesos. El marit i la molla sempre en lluita, l'amant inevitable, la joveneta viciosa, el fill perseguidor de dots o columna de club, els criats mofetes i d'obsequiositat insolenta, l'intriga banal, la situació prevista, la scène à faire. *Oh, aquesta eterna* scène à faire, *que reclamava amb una obstinació senil el vell Sarcey, i que tota la crítica exigía desprès d'ell, i que sempre estava per fer i per refer, i que semblava la raó d'ésser de tota obra, i que un veia com se preparava a copi de trucs i de* ficelles, *i com s'apropava i com s'esquitllava per a revenir i esclatar, gaire bé sempre, com un petart banal. I precisament la famosa* scène à faire *no dèu fer-se jamai perquè l'autor s'hagi aplicat a ferla, sinó que's fa per ella mateixa, perquè les situacions l'amenen naturalment; i en aquest sentit cap escena és* à faire, *o bé totes ho sòn!*

Vosaltres, senyores i senyors, que sóu el públic i a qui s'acusa d'ésser poc acollidors quan en un

*dels nostres teatres apareix una obra belga, no us equivocàreu pas del tot al no subratllar amb vostres picaments de mans l'interpretació escènica de tal o qual dels nostres malhaurats treballs. A la fi de comptes, sóu vosaltres els qui vareu veure-hi clar; i ho prova el fet de que així que una veritable originalitat s'és manifestada en nostra literatura dramàtica, no li heu fet el bot ni l'heu desconeguda sinó durant un temps molt curt, i que avui l'aclameu. Me sab greu que des de l'aparició de l'*Intrusa *i l'*Interior *no haguessiu ja tot seguit deixat de banda vostra desconfiança; però vosaltres heu celebrat la* Monna Vanna, *vosaltres heu exaltat* Pan, *i heu-vos aquí afirmant per una assistencia cinquanta vegades repetida el triomf de* Kaatje.

Lo que ha hagut de canviar per a que nostre teatre fos tingut en compte no és pas solament la presentació exterior de l'obra, la mise en scène, *el lloc de l'acció, la situació dels personatges, sinó el sentiment i la vida interna als quals ells obeeixen.*

Els primers d'entre nosaltres que ho han comprès són en Van Lerberghe i en Maeterlinck. Llurs drames d'inquietut, d'angoixa, de por, d'afollament, han esclatat meravellosament entre els milers d'obres contemporanies. Ells són els primers que violentment han atret envers nosaltres la divaganta atenció dels critics; i l'estranyesa de llur art, que avençava contra, o mellor dit, en sentit contrari de les altres, donà la senyal del renaixe-

ment. Mai els agrairem prou llurs excessos. Al mig de les complicacions escèniques, de les habilitats, de les petites astucies savies, dels detalls meçquins, ells aportaren la simplicitat, la puerilitat mateixa i la franquesa nua. El misteri i com una mena de fatalitat nova quedaren instaurats. Els personatges tenien cor d'infant. Obraven sols amb llur instint, per raons profondes. El terror tràgic tornava a ocupar, com abans, les taules, i lo que no's veia tenía més importancia que lo que s'ensenyava. I el silenci jugava un paper enorme. Ell era el personatge central entorn del qual els altres s'agitaven, i ell era tant aviat la mort, com la malhaurança, com el crim. Aquesta art va semblar a alguns ridicula, a d'altres admirable, a tots semblava misteriosa i nova. Ella desencadenava les còleres o suscitava els entusiasmes. Enderrocava, a la fi, el mur de la banalitat. I sobre tot per això fou necessaria.

Altres esforços foren intentats: Camille Lemonnier, Edmond Picard, Georges Eekhoud, Iwan Gilkin, Henri Maubel, Gustave Van Zype, imprimiren a llurs drames — dels quals uns foren representats i altres recullits en llibres — un caràcter tant més admirable quant més se diferenciaven de les obres estrangeres i, des de feia molt temps, dominatrius.

El deslliurament tenía lloc per totes bandes, i la darrera de les obres soperbament i netament afranquida de l'influencia francesa és aquest admirable Sculpteur de masques *firmada per un nom*

nou: Fernand Crommelynck. No obstant, cap d'elles arribà a afermar-se davant del públic amb tant d'èxit — sobre tot amb una continuitat tant ferma en l'èxit — com la que provocarà nostres aplaudiments aquest vespre. I és que cap enclou, entre ses múltiples i radiantes qualitats, ni amb tanta aisance, *ni amb tanta felicitat, l'encís. I no pas un encís fet d'*esperit *lleuger o d'elegancia fàcil, sinó aquell encís més pregon i que aquesta vegada ens pertany en propietat, és a dir: l'encís de l'intimitat.*

Heu mai pensat en lo molt que tal encís és rar en l'art i en la literatura franceses? A part den Chardin, cap pintor, des de Claude i Poussin fins a Manet i Renoir, no'l coneix. Sols les qualitats de composició, de dibuix, de color, de tons i de valors, els sedueixen an aquests grans mestres. Ells fan obres mestres, de les quals, és cert, ni l'observació, ni la força, ni la grandiositat, ni lo patètic, ne són absents; però no cullen mai en llur treball aquella flor tendra i com amagada sota l'herba, que nosaltres cultivem tant fervorosament en nostra escola. Des dels Van Eyck, que ella s'hi troba. Un la pot admirar en aquell admirable interior conservat a la Galería Nacional de Londres i que'ns representa a Arnolphini i sa companya. Un la descobreix en Memling, Gerard David; un la sorprèn—i amb quina emoció!—en aquell admirable tríptic que pertany al Comte de Merode i que representa a Sant Josep, el fuster, confeccionant, a la vora d'una finestra, en el ta-

ller, a casa seva, petites rateres per a les necessitats de sa llar. El sentiment de l'intimitat és enclòs en les obres de Breughel, de Grimer, de tots els petits mestres del segle XVII; i en nostres dies reapareix més magníficament i més silenciosament que mai en els panneaux *den de Braekeleer.*

I en nostra literatura, quantes i quantes pàgines ne són xopes! Recordeu-vos dels enraonaments de Claes i de Uilenspiegel en la Légende *de De Coster; dels quadres esquisits i familiars del* Petit Homme de Dieu *den Lemonnier; de certes estrofes de Max Elscamp, de tals i quals contes de Delattre, dels Ombiaux, Rency, Glesener; penseu, sobre tot, en Eugène Demolder, qui escrivía com de Braekeleer pintava.*

Sí, l'encís penetrant, emocionant, pregón, íntim, fou el que, en Kaatje, *feu la conquesta immediata del públic. Un hom s'hi sentía a casa, o mellor dit, a casa dels avantnats, que no són sinó nosaltres mateixos en el passat. L'atmòsfera era nostra. Un se retrobava en el fons de sa propia memoria; un se reconeixía, a la fi.*

Poc importava que l'acció tingués lloc a Holanda; si s'hagués desenrotllat a Flandes hauría estat la mateixa. No és pas el lloc de l'escena lo que'ns interessa per damunt de tot: és l'esperit que traspúa a travers de totes les peripecies del drama. Un pot imaginar—quantes vegades s'ha fet!—intrigues que's desenrotllen i solucionen en plena terra flamenca o valona i que no'ns sedueixen gens per la senzilla raó de que els personat-

ges són d'altres bandes. Ja podeu transportar a un saló de Bruxelles el galàn i la dama jove, i el pare noble i la duenya *i el lacai important i la cambrera xamosa; per més que feu, el vostre art no tindrà cap virtut, si ells parlen, pensen, obren, fan entremaliadures, riuen, ploren, com a les obres dels autors dels bulevards. No és pas la presentació exterior lo que'ns interessa: és l'ànima, la psicología, la vida, lo que volem que sigui autòctona.*

Si algún dia el teatre ha d'ocupar un lloc ample en nostre art, per favor!, que no sigui pas a causa del séu caràcter superficialment i banalment nacional. Això fóra l'empobriment inevitable i el corsecament ràpid. El lloc de l'acció i l'assumpte tractat importen poc; és l'originalitat del pensament i de l'emoció lo que romàn capdal.

Cal que tractem les generalitzacions eternes, lo que resta més enllà de la nostra època, lo que existeix més lluny del nostre horitzó. Les passions universals, les idees universals, els magnetismes universals, deuen sobre tot requerir-nos.

Quan Maurici Maeterlinck escrigué els séus primers drames, pensà en tots els destins humans, construí la seva obra sobre les tombes de les quals està fet el sot de tota la terra habitada des de fa segles i segles; i és l'angoixa, la por, el terror de tot el sér humà, davant de lo desconegut i de la mort, davant de les tenebres de la nit, lo que'ns presenta. Però en sa manera de tremolar i de témer, en ses aprensions i frisances, hi sentim

*a algú d'aquí, hi sentim el flamenc supersticiós i simple, hi sentim l'infant criat a Gand, a la vora dels canals, dels beguinatges, dels castells dels comtes i de les runes de l'Abadía de Sant Bavó. Fins sembla que tot el drama de l'*Intrusa *passi a casa d'ell, en sa casa de camp d'Oostacker, i, no obstant, res hi ha d'indicat, res de precisat, i si tot passa a Flandes, podria molt bé passar a l'altre extrem de l'univers.*

No s'acompleix pas el mateix miracle en l'admirable Pan, *den Van Lerberghe? La lluita de l'instint sagrat contra la convenció social dogmàtica, estreta, solemne, ¿no apareix en tota l'obra, i el drama no hi adquireix una alta significació, per tot arreu ont se representa? No obstant, els tipus que'l poeta imagina per a projectar sobre l'escenari el séu pensament són tant nostres, llur caràcter còmic i grotesc du de tal manera el segell flamenc, que en lloc del món se podrà dubtar de que aquell que'ls desencadenà en llur vida ridicula no hagi nascut en el país dels Jordaens o dels Breughel.*

En Kaatje, *un pintor de soca neerlandesa, penetrat de sa raça, format per les aigües, el sol, el vent, la llum de sa terra, se decideix, a l'edat de vint anys, a despullar-se d'ell mateix per a cercar, en un país il·lustre, una ensenyança estrangera i — si puc dir-ho — emocions, pensaments, mans, ulls, que creu millors que'ls séus.*

Ne torna un dia, orgullós d'ell mateix i de sa metamòrfosi, quasi feliç d'haver-se desviat, *però*

veus-aquí que lentament la seva terra el torna a conquerir, que ella el desembaraça de la seva ficticia educació i li torna la felicitat en el somriure d'una noieta asseguda vora la llar, amb un senzill coixí de fer puntes posat sobre'ls genolls. L'idea és general: enclou la lluita de la personalitat humana contra una educació falsa. Canvieu les situacions. Enlloc d'un artista del Nord, imagineu un artista del Sud; enlloc d'un paisatge flamenc, imagineu un paisatge italià; enlloc d'una educació rebuda a L'Haia, imagineu una educació rebuda a Venecia, i feu sentir a qualsevol deixeble de Carpaccio la nostalgia de Bruges, com Joan sent la nostalgia de Roma; ne treureu de l'obra la mateixa conclusió i les mateixes ensenyances. Kaatje *és viventa i veritable no solament a casa nostra, sinó per tot arreu, per tot, i aquest és el séu principal mèrit.*

Diguem també que l'obra ha arribat a la seva hora. Flotava en l'aire. ¡Quants poetes joves deuen haver sentit no haver-la feta! En aquest instant, quan nostra literatura se forma, quan se fa muscles, sang i cervell, Kaatje *li indica com ha de conquerir, fixar i equilibrar sa força.*

És clar, no és pas prohibit l'anar lluny a entusiasmar-se amb una art estrangera: Roma i Florencia en el segle XVI, París en el segle XX, són viles d'exaltació i d'educació supremes, però no cal pas deixar-se absorbir per elles fins al punt de portar-ne una Pomona feta tota de bellesa llatina, quan una humil però admirable

Kaatje, *de bellesa pregonament septentrional, ens espera i ens estima silenciosament a casa nostra. És amb ella amb qui devem ajuntar-nos després de qualsevol viatge. És en ella que hem de retrobar, sempre més intensa, nostra pregona vida intima.*

I ara desitgem que triomfs semblants als de Kaatje *se multipliquin entre nosaltres. Jo no dubto que'l director d'aquest teatre acullidor ho desitja i ho espera igualment. La seva mà resta oberta per als joves i sa tasca més bella comença. Aquesta nit son nom se barreja amb justicia a tota nostra alegria.*

I després desitgem també, i acabo amb aquest desig, que'ls pròxims èxits siguin tant honrats, tant sincers, tant sans, tant lliures, ja de lentes intrigues, ja d'arribisme, com l'èxit d'avui, el més superb que'l nostre teatre hagi registrat.

EMILI VERHAEREN

ACTE PRIMER

Aquests fets tingueren lloc, cap a l'any 1610, en el Sud de l'Holanda.

Ne foren els actors:

JOAN, que tenía 20 anys al començar els aveniments, son PARE, sa MARE, KAATJE,[1] sa cosina, que tenía 17 anys, i POMONA.

Un matí de primavera banya amb sa llum delicada la petita vila de la qual els molins volten a la vora de Gorcum, entre el Mòsa i el Rhin.

En sa cambra vasta i clara, la mare de Joan i Kaatje, sa cosina, omplen de peces de vestir i objectes posats sobre la taula, un sac de tela amb corretges. Pels vidres romboidals de les finestres — de les quals els finestrons interiors són oberts — i per la porta oberta se veuen al fons els arbres ja verds, i més lluny la campanya riallera i plana, que animen els molins i els núvols blancs que llisquen pausadament.

El sol entra a la cambra en raigs oblíquus que acarícien els mobles i retallen sobre les lloses quadrats lluminosos. Aquesta claror fa més amorosa l'ombra aont se dibuixen, a l'esquerra, l'alta xemeneia i la porta que dóna a una cambra veïna. Davant d'aquesta xemeneia hi ha encara una altra porta, i a la mateixa banda, però més cap al fons de la sala, una escaleta de vuit

[1]) Pronuncii's KÂTIE.

glaons amena a una altra cambra, precedida d'un petit replà. Les fustes lluen de netedat.

Fòra de la taula curullada d'objectes, l'ordre és irreprotxable. Una filosa i un escambell són davant de la llar vis-a-vis de la cadira paterna; un coixí de fer randes és a l'ampit de la finestra. Els coures i les porcel·lanes lluen; un canari canta en una gabia. La cambra és confortable; l'atmòsfera íntima, calma i sana.

LA MARE

Aquí està la botella
La lligaré a la sella.
Dóna.

KAATJE

A Bruxelles, mare, quan hi serà?

LA MARE

No ho sé!
Vés amb compte amb la jupa, no la facis malbé!...
A Amberes, tot un dia: crec que hi vol fer estada
per' veure les pintures de Floris, de passada.

KAATJE

Aquell que tants deixebles tenía?

LA MARE

Més de cent!

KAATJE

Cent!

LA MARE

Dels pintors de Flandes, era el de més talent!

KAATJE

Però, per què ha d'anar-se'n tant lluny? No's pot apendre a Anvers?

LA MARE

No; ja'n sab massa! I a més, sembla pretendre que per a ben conèixer son art, s'ha d'estudiar l'art dels altres països, i que se n'ha d'anar d'aquí.

KAATJE

Quan serà mestre?

LA MARE

Quan torni.

KAATJE

De lliçons ne pendrà?...

LA MARE, *fa que sí amb el cap*

Les sabates?

KAATJE

Són a dins.

LA MARE

Els mitjons

de llana?

KAATJE

També, mare.

LA MARE

L'ungüent per' les ferides?

KAATJE

Aquí... Les carreteres estàn ben protegides? Digues!

LA MARE

Jo bé m'ho penso!

KAATJE

Ja cal tenî el cor viu... *(En aquest moment, la porta de dalt de l'escala s'obre. En Joan surt de la cambra, s'atura al replà i, cridant alegrement a Kaatje, li tira una peça de vestir.)*

JOAN

Atrapa, Kaatje! Posa-ho dintre del sac! *(Tanca la porta i se'n va rient.)*

KAATJE

Com riu!

LA MARE

Està content!

KAATJE

Fa dies que sa joia és immensa,
i, com la del canari, gaia és sa veu!

LA MARE

Compensa
això un xic la recança de veure'l disposat
a anar-se'n. Si el pervindre, si sa felicitat
no exigissin el viatge, que accepto amb greu dolô,
mes resignada, creu-me que jo hauría dit «no!»
Quan per a fê 'ls estudis va menester ajuda,
no fou pas un viatge l'anar-se'n fins a Guda,
a câ l'oncle; a la vora s'esqueia. Mes, ai!, ara
que l'art l'ànima tota li sedueix i acapara,
sí que va lluny! El viatge, sos perills, son etzar
ses lletres amb angunia me faràn esperar!
Des d'ara ja les ansies que en el dolor perduren
vindràn amb les preguntes sobtades que torturen:
«Està malalt? Qui'l vetlla? Qui me l'està cuidant?»
I cada dia, mentres ell s'anirà allunyant,
la pena més aguda serà, el dol més profond,
com si de mica en mica son cor fugís del món!

KAATJE, *emocionada*

Oh, mare!

LA MARE, *reprenent sa tasca*

Has posat dintre els dos punys? El pitet?

KAATJE

Sí, mare!

LA MARE

Quan Joan no més era un bailet,
ja'ls murs de nostra cuina tots me'ls gargotejava!
—Ah, diantre! — jo li deia — Dibuixo — ell contesta·
I mentres esborrava els séus ninots, traçut,
jo reia, d'orgull plena. Ah, si ho hagués sabut!
Mes, còm imaginar que un jorn ens deixaría
el tiranet de casa!... Ves, Kaatje, fes-ne vía!
Són fortes les corretges?

KAATJE

Ho són.

LA MARE

Quan el teu pare
va morî i ma germana també, i fen-te de mare
te vâm acullî a casa, recordes lo gelós
que estava de l'afecte que't mostràvem tots dos?
No més vuit anys tenía. Quina època divina!
Si no tingué germana, Déu li donà cosina,
i la teva desgracia el nostre goig va fê...
Oh, cert! L'època aquella fou hermosa.

KAATJE

Per què
plores? No ploris, mare!

LA MARE

Deixa. Si això'm consola!...
Ja fa tantes setmanes que lluito tota sola,

que fins m'és agradable dir-te el meu sofriment.
Mes, per a que'l Joan se'n vagi ben content,
avui que marxa a Italia, deixant la nostra llar,
oh, Kaatje! res li diguis del plor que'm veus vessar!
Ploro davant tu sola, perquè t'estimo tant!
Ploro perquè haig de riure quan ell és al davant!

KAATJE

Mare!

LA MARE

Kaatje, ja ho veus: al maternal afecte
l'orna tota virtut i el tara tot defecte.
Mon cor és egoïsta o tendre, és bondadós
o no, segons que ell sigui o no sigui ditxós!.,.

KAATJE, *besant-la*

Oh, mare! Això no ho diguis, car ton amor fou gran
i maternal per Kaatje, com fou per en Joan.

LA MARE, *apartant-se*

Que ve!

JOAN, *surt altra vegada de la cambra i s'atura al replà*

Còm va la feina? La xerrameca aquesta
me fa témer que encara la valisa no és llesta.
I que parleu!...

KAATJE

No, mira: si quasi hem acabat!

JOAN

Ah, sí? Ja vinc. *(Torna a entrar a la cambra.)*

KAATJE

Si trigues, tot estarà tancat!

LA MARE

Ara, filleta meva, és quan puc beneïr
aquell día en que'l pare i jo't vâm recollir!
En Joan te deu l'anar-se'n, car sols perque tu't que
i aquestes tristes cambres no restaràn tant fredes,
nosaltres consentírem en que'l viatge fes.

KAATJE, *somniadora*

Per mi pot fer el viatge!

JOAN, *reapareix. Va carregat d'objectes estranys: un corn de cacera, una pell, un bastó, un cavallet i un tamboret plegable, un parell de patins i una capsa de colors. Tot baixant l'escala:*

El coll, no l'haveu pres?

LA MARE

Sí.

JOAN

I el capell de feltre?

LA MARE

Si, peró és vell

JOAN

I els guants
de pell de guilla?

KAATJE

Sí, home!

JOAN

Està bé! Els elegants
sa pell amb pells cobreixen aquí i per tots els pobles
i vui que un cop a Roma, fins els romans més nobles
semblin ridícols, pobres i gent sense valê
quan per el mont Janícul amb ells em creuaré.

KAATJE, *rient*

Qu'ets orgullós!

JOAN

No gaire; és sols per fer-te honor
quan diguin, al trobar-me: «Veieu aquell senyor
més majestuós que Cèsar, amb ses mans enguantades,
amb son capell de feltre i ses randes preuades,
que avança amb aire noble i amb rialla mofeta?
És el cosí digníssim de n'a Caterineta!»

LA MARE, *rient*

Qu'ets boig! Però què portes aquí?

JOAN

No res: misèries.

LA MARE

Veiam! Que Déu me valga!

JOAN

Mare, són coses series, indispensables!

LA MARE

I ara!...

JOAN

Que no hi ha lloc?

LA MARE

Espera: vine'm aquí. Això deixa-ho!

JOAN

Còm! El corn de cacera!
Si pel camí m'enutjo, què és lo que hauré de fer?

LA MARE

I això?

JOAN, *ensenyant cada objecte*

Una pell de cabra; si plou m'hi abrigaré:
colors, un bastó, un setge...

LA MARE

Què hi portes aquí dins?

JOAN

Per quan sigui a la Suiça, me n'emporto els patins.

LA MARE

Però que ets boig? Que't penses que tot això hi cabrà?

JOAN

Si no hi cab, no t'espantis: ja ho portaré a la mà.
(a Kaatje, que riu.)
De que rius tu?

LA MARE

Bé, vaja: no siguis criatura!
(Li agafa el corn de cacera.)
Això deixa-ho!

JOAN

Més, mare...

LA MARE

I si el teu enuig dura,
canta o pensa amb nosaltres.

JOAN

És clar que hi pensaré.
(En un ímpetu de tendresa.)
Oh, sí! Hi pensaré força, força!

LA MARE, *besant-lo*

Fill meu! Ja ho sé!...
Seràs lluny ja aquest vespre! En quin hostal? Amb qui?

JOAN

Estigues ben tranquila! Ara bogejo aixi,
però quan en Corneli, qui a Dordrec ja m'espera,
trobi aquest vespre, creu-me, que ma cara severa
se tornarà, i cap home dels qui corren camins
durà tanta energía ni voluntat a dins!
Si ara pel goig d'anar-me'n mon cor vessa ubriague:
ja sabs que, un cop a Italia, vull viure amb saviesa,
com un xicot ben serio, que mira sempre avant
a tots tres estimant-vos, i amb gran fe treballant!
¿No han ensellat encara?

LA MARE

Ho sabrem tot seguit.

(Agafa el sac que ja té les corretges tancades i surt per la porta de l'esquerra. Joan resta amb Kaatje; la mira content, joiós.)

JOAN

Oh, Kaatje, demà a Anvers! Ja hi serem a la nit!

KAATJE

Doncs digues que t'alegra d'un modo gran, l'anada?

JOAN

Ja ho veus Kaatje: grandíssim! Pensa: aquesta vegad
el meu viatge és possible, és cert, és veritat:
ja no és una quimera ni un somni esbogerrat!
Jo que'ls colors adoro, i els perfils de les coses,
i una gran varietat d'imatges ben hermoses
veuré desfilar prompte durant els meus viatges

els incessants seguicis de sorprenents paisatges.
Cada matí la tela serà nova i canviats
els rius i les forestes que hi eren dibuixats;
i els prats, les valls, les viles i els horitzons i el cel...
I un cop deixi endarrera les montanyes de gel
i els abims sense fons que les ombres roseguen,
i el bersol de les aigües del Rin, que aquí se neguen
dintre del mar, llavores...

KAATJE

Llavores, què?

JOAN

Un bell dia,
aprés totes les joies immenses de la via...

KAATJE

I els séus perills!...

JOAN

Sens dubte,—més fàcils d'oblidar!...—
Un bell dia, de sobte, davant meu s'estendrà
l'Italia!

KAATJE, *somniadora*

Italia!...

JOAN

Oh Kaatje! És un jardí que envegen
els reis i que grandiosos palaus per tot rodegen;
un jardí que en ses galtes, de la mar reb el bes

que cull amb ses onades les flors dels tarongês!
Una plana riallera, plena de gent, i arreu
un cel blau com la roba de la mare de Deu.
Imagina les roques d'ont cauen les cascades,
els grans camins que passen sota enormes arcades,
els monuments mirífics que l'antigô ha deixat;
el tàlem blau de gloria de l'espai atzurat,
i sota el cel claríssim, sense un núvol en lloc,
el Vesubi que gita les flames del séu foc!...

KAATJE

Tindràs compte?...

JOAN

De Roma no t'he pas explicat
l'orgull, i de Venecia la voluptuositat;
la bellesa infinida que dóna a la natura
la riquesa fastuosa de llur arquitectura;
les estatues viventes, que amb llur geste vivent
la gloria perpetúen del passat sorprenent;
com l'home s'estudía per a vestî amb noblesa
ses actituts de noble i esculptural bellesa?
*Pels murs de totes bandes, en els palaus i Sèus,
els quadres, qui us recorden que l'home és fill dels Dé
fan que l'ànima trobi, exaltada o seduida,
la vida somniada i els somnis de la vida.*

KAATJE, *amb admiració*

Oh, Joan!

JOAN

Ara compara amb aitals meravelles

nostres eternes boires, nostre cel sense estrelles,
nostre sol sense flames, nostre horitzó sens llum
ont els colors s'esfumen en la grisor del fum,
i diga'm si pots veure desfilar per un fresc
els nostres llorts pagesos amb llur vestit grotesc?

KAATJE

És cert!

JOAN

Ah, quan un pensa que certs pintors pretenen
pintar-nos els paisatges d'Holanda, i que fins tenen
com punt-d'honor llur manca d'imaginació
i ens pinten gent d'iglesia, taverna o carreró!
Abans de fê el retrat d'un molinê, em beuría
el meu oli i la meva tela rosegaría!
Rès allí és lleig! L'Italia de bellesa està xopa!
Jo pintaré Déus i hèroes: a Júpiter i Europa.

KAATJE

Quí és Júpiter?

JOAN

Déu era, qui en brau se transformà;
Europa és una noia que ell aima i vol raptâ.
Això passa a la vora del mar. Ho veus? Matina;
un tritó bufa a dintre d'una conca marina.
El Déu la marinada flaira amb són nas que fuma.
El sol vermell, de porpra tenyeix els raigs d'escuma.
I mentres que'l Déu taur té l'aigua fins al pit
i Europa riu, i estira ses banyes fent un crit,

de nàiades l'esquadra s'estén per totes bandes
i amors petitets volen pel quadre fent-hi randes!

KAATJE, *encisada*

Oh, tu podràs pintar-los uns assumptes tant bells?

JOAN

Sí!... Més abans precisa que segueixi els consells
dels mestres! Que treballi! Que adquireixi talent!
Que en dos anys la paleta no deixi ni un moment!

KAATJE

Dos anys! Sense nosaltres!

JOAN

Passaràn desseguida.

KAATJE

Sense el jardí i la casa aont has passat la vida!

JOAN

Per tornar fet un savi, bé ho haig de fer així!

KAATJE

Si tornes, Joan!

JOAN

Que ets boja? Quines coses de dî!

KAATJE

No tots els qui van tornen!

JOAN

Què vols que'm passi, digues!

KAATJE

No ho sé. En dues anyades...! Del treball les fatigues;
la mala sòrt; els homes dolents; tu sol allà
a Italia, i els teus pares ja vells...

JOAN

Que vols callâ?
Veiam, què t'empatolles? Mireu que ja es manía!
Els meus pares són forts; i a més, ta companyía...
*Mentres el teu afecte tu els vulguis prodigar,
ells m'han dit que podríen mon retorn esperar.
A ningú, aquí, fins ara, ha fet pô aquest viatge
i ets tu la que comences a parlar sens coratge,
com una criatura que no té enteniment?
Estàs divagant, Kaatje! Jo me'n 'nava content*
dispost, amb energía, valent, sense recança,
i del goig de l'anada m'has tret la confiança!

KAATJE

Joan, Joan! Perdona'm. Ja no estic trista; ho veus?
He mancat! Però pensa: seràs tant lluny dels teus!
És tant llunya l'Italia! I l'espai és tant gran
que té de separar-nos, que he tingut por! Mes, Joan,
cal que del teu viatge gaies siguin les hores!
Mira: veus que contenta que estic?

JOAN

Sí, però plores.

KAATJE

Ai!

JOAN

Sigués raonable! Per a poder pintar
altra cosa que rètols, d'aquí me n'haig d'anar.
I per' devenir savi, i en el meu art ben destre,
cal que me'n vagi a apendre com se fa una obra mestr

KAATJE

És cert! Mes jo pregunto: Si anar-se'n és prudent,
cal que tant lluny te'n vagis per a tenir talent?
És que no's pot a Holanda?...

JOAN

Què dius, criatura! Aquí?
A casa, havent-hi Italia? Que't vols burlar de mi?
Mira: si devegades m'has vist amb cara trista,
és que Italia em seduía com a tot bon artista!
Jo l'art estimo, Kaatje, i pels ulls d'un pintor,
aquí tot és mentida, tot lleig, sense color.
Aquí, dins lo real, tot és adotzenat,
mentres que allà, en la terra ont Rafael ha pintat,
sota aquell sol esplèndit que hi exalta les coses
i ont les mateixes runes aparen grandioses,
allí ont ja els breçols gronxen mil espectacles bells,
quan el pintor s'exalta i arreplega els pinzells
per' donar cos i forma als ideals somniats,
creu tenir raigs de sol en sos dits inspirats!
És sant el meu romiatge i odío de tot cor
al qui, dient-se artista, empendre'l li fa por.

Els nostres van compendre-ho i el feren sens recel:
Hermskerk, i Moro, i Floris—el flamenc Rafael—
i abans que ell, Swart i l'Orley se n'anaren d'aquí
cap a l'hermosa Italia, terra de l'art diví,
per' retornar gloriosos i coberts de llorê
i mestres de l'art seva, com jo retornaré!

KAATJE

Joan!

JOAN

Tots ells provaren el gloriós romiatge
per seguir llur quimera, i alguns durant el viatge
feren de cent oficis, passant dies sencers
sense diners ni roba, i sense menjar res,
dormint allà ont s'esqueia, pels camps, mig despullats,
mes plens d'entusiasme i sempre confiats.
Un cop eren a Italia, com els xicots anaven
a estudi, per a apendre les lliçons que'ls donaven
els que eren aleshores mestres en la nostra art:
Tizià, Rafael Sanzio i el sapient Lleonard.
* Copiant amb atenció llurs frescos i llurs teles,
sentíen poc a poc, mateix que les esteles
que una a una guarneixen la fosca de les nits,
mil llums desconegudes encendre's en llurs pits. *
Després de la gran lluita de dues, tres anyades,
a Holanda retornaven fent llargues caminades;
però 'l record claríssim d'aquell dolç temps passat
llur existencia havía per sempre il·luminat.
Recorda lo que Floris deia tornant de Roma
— malgrat totes les glories que va tenî aquell home; —

deia : que la més alta, la més gran emoció
tingué quan Miquel-Àngel, radiant d'inspiració,
va deslliurar per sempre son tità presoner,
fent caure la cortina del *Jutjament Darrer!*

KAATJE, *amb un crit d'admiració*

Oh Joan!

JOAN

Comprens ara que 'l meu cor necessiti
tastar també tals joies? Que jo Italia visiti?
Que deixant les tristeses, que són nostre costum,
me banyi en la riuada d'art, de bellesa i llum?
* Cal, doncs, que se'm permeti que amb el meu cor me'n
per a que expressar pugi lo que dins d'ell hi hagi,
i pugui aprés tornar-lo al meu poble estimat,
agrandit per l'exil, i pel bateig salvat! *

KAATJE, *entusiasmada*

Sí; vés, vés! Sóc sincera! No m'hi oposo; al contrari!
La teva anada és bella; ton exil necessari!
* Ho veus? Mira; no ploro! En el meu cor d'infant,
quan suara'm parlaves d'un retorn triomfant,
havent estat a Italia per a seguir ta via,
ja has vist que en la meva ànima cantava l'alegría!
La teva obra pressento, i el dia que aquests murs
il·lustris amb ta gloria tornant, sigues segur
que seré la primera que't rebrà entusiasmada;
seré la més ditxosa i la més benhaurada! *

JOAN, *emocionat*

Kaatje!

KAATJE

Vés sense pena; vés-te'n sense inquietut!
Jo't consolaré els pares en la llur solitut...
Mes... tu els escriuràs força?

JOAN

Ja ho crec que'ls escriuré!
I tot! Com visc a Italia; aont vaig; lo que faré;
diré quins són mos mestres i amics!

KAATJE

Seràs prudent?
Força?

JOAN

Et prometo, Kaatje, que tindré enteniment!
No tinguis por! Si sembla que me'n tingui d'anar
en un vaixell que l'hagin construit per' naufrágar!
Els perills de Venecia no són més grans que aquí!
Entregat a ma tasca ja de bon dematí,
apendré sense risc allò que'm caldrà apendre,
... i molt serà que'ls quadres meus no acabi per vendre!
Tu'n tocaràs l'estrena, que amb els primers cabals
te n'haig de mercar joies de perles i corals!

KAATJE

Què ets bo! Jo àdhuc voldría dar-te!

JOAN, *somrient*

Què?

KAATJE, *dubtant i donant-li una medalla*

Aquesta imatge,

per a que't protegeixi durant tot el viatge!
No riguis!

JOAN, *prenent-la*

Bona Kaatje! És el meu cor qui riu!
(La besa. En aquest moment, la porta de l'esquerra s'obre i el pare de Joan apareix. Somriu al veure els dos nois.)

EL PARE

I bé, fills meus, ja és l'hora, que veig que us despediu!

JOAN

No, pare; la besava perquè té tant bon cor!

EL PARE, *acariciant la galta de Kaatje*

Això sols ho veus ara?

JOAN

No; però ho veig millor!

EL PARE

I aquesta descoberta, a què's dèu?

JOAN

Ben senzill :
Ha vist que me n'anava amb recança de fill
que ha de deixâ'ls séus pares, i ella m'ha consolat
dient-me que us estima i que us farà costat!

EL PARE

No eren sos sentiments un secret per' ningú

i tots els coneixíem, fill del cor, fòra tu!
El passaport?

JOAN

Mireu-se'l... Quina literatura!...
Primer me fa el retrat... o la caricatura:
Front, naç, cabells, orelles, boca i fins el mirar
són regulars d'un modo molt més que regular.
Després el senyor Batlle seriosament atesta
que, no patint de lepra, ni havent tingut la peste,
tinc dret de trotar, córrer, circulâ, anâ i venir,
i em poden fer petons sense por de morir!

(Fa un petó a Kaatje.)

EL PARE

Criatura! Tens la lletra?

JOAN

Sí.

EL PARE

A Anvers, sens dilació,
t'arribes a la casa d'Isaac Salomó,
darrera de l'iglesia. És home força atent.
Tu li dónes la lletra, i ell que't dongui l'argent.
Guarda'l bé a la butxaca, que no'l perdis...

JOAN

No, pare!

EL PARE

I dóna-li les gracies... Mira, ja ve ta mare...

(La Mare ha entrat per la porta de l'esquerra. El Pare se gira cap a ella i fent un esforç per a aparentar una humor tranquila.)

I doncs, mare, estem llestos? Tot està en ordre?

LA MARE, *emocionada*

Sí, tot... a la fi està en ordre!

EA PARE, *a Joan*

Molt bé; no cal sortî massa tard.

LA MARE, *a Joan*

Que tens gana?

JOAN

No; gens ni mica, mare; he fet un desdejuni com un verdader frare!

EL PARE, *després d'haver anat fins a la porta*

En Jacob ja l'espera amb el cavall; ja pot anar-se'n; la valisa?

LA MARE

La cartera?

EL PARE

Ho tens tot?

JOAN

Sí; tot.

EL PARE

No't manca res?

LA MARE

La capa...

EL PARE, *anant cap a Joan*

Bé, fill; i ara
ja sols te cal anar-te'n, que ja és l'hora.

JOAN, *molt emocionat*

Sí, pare.

EL PARE, *abraçant-lo*

Fill meu, ara te'n vas,
perquè vàrem compendre que no calía pas
que proibint-te el viatje, nostre amor egoïsta
portés dol i recança an el teu cor d'artista.
Si vàrem consentir aquest viatge a Roma,
si veiem que t'allunyes tot sol, ja com un home,
sense que la confiança ens manqui a cap dels dos,
és perquè sempre fores un jove seriós.
I quan, aprés l'absencia de les dues anyades,
vindràs a casa a rebre les nostres abraçades,
estem certs que has de dur-nos del país dels romans
el cor honrat i noble que batega en mes mans.

JOAN

Pare!

EL PARE

Els consells que's donen a l'hora dels adéus
són superflus i inútils, són tardívols i breus.
Als records infantins, noble veu de llinatge,
has d'acudir, fill meu, quan te manqui coratge.
Si jamai tens un dubte sobre'l camí a seguî,
recorda bé la vida que aprengueres aquí,
que vint anys la veu nostra t'ha ensenyat a conduir-te;
ara, avui, la veu meva no té res més a dir-te!
(Moviment de Joan. El Pare, molt emocionat:)
Vés. Tem a Déu. Coratge. Pensa que al costat nostre
sempre 'l teu lloc t'espera dessota d'aquest sostre;
que no hi ha amor tant ample, tant gran ni tant intens
com el que sols batega pel retorn dels absents,
i per al germà, tendre; fidel, pêl fill ingrat,
ell sabrà esperar l'hora que tu ens hagis tornat!

JOAN, *abraçant-lo*

Ah pare, tu no dubtes...

EL PARE, *dominant la seva emoció*

No, fill meu; vés!

JOAN, *a la seva mare*

Oh mare!

LA MARE, *abraçant-lo fort*

Oh, Joanet, vina, deixa que't faci un petó encara!

JOAN, *fent un petó, tendrament, a Kaatje*

Kaatje!

KAATJE

Joan!

LA MARE

Fill!

JOAN

Mare!

LA MARE

Quan te tornaré a veure!

JOAN, *separant-se d'ells i anant cap a la porta*

Ben tost! Pare, a reveure!

EL PARE, *des del marxa-peu*

A reveure!

JOAN, *desapareix i sols se sent la seva veu*

A reveure!

KAATJE, *girant-se vers els pares, els besa en un impetu de tendresa*

I que us estimo, pares!

AIXÍ S'ACABA EL PRIMER ACTE

ACTE SEGÓN

Dos anys i mig després d'haver-se'n anat en Joan, els séus pares enraonen en aquesta mateixa cambra, a les darreríes d'una tarde d'estiu. La Mare fila asseguda davant de la llar, ont els tions flamegen. El Pare se passeja per la cambra i de temps en temps va fins a la finestra. La porta del fons està tancada i hi penja una guirlanda de fulles i de flors.

LA MARE, *aixecant, de sobte, el cap i escoltant*

Sents?

EL PARE, *s'atura i escolta*

És Jacob que tanca la cort.

LA MARE, *després d'un silenci*

Que no hagi pres,
deixant la carretera, les prades de través!
Kaatje m'ha dit que l'aigua tot el camí cobría.

EL PARE, *que's torna a passejar*

Si aquest matí de Dordrec ha sortit, ja deuría
essê aquí.

LA MARE

Mes tu't penses que'l noi ha matinat?
Ahir vespre ja estava potser molt fatigat.

Si no s'ha llevat d'hora, no haurà reprès el trot
que'n vênt dinat.

EL PARE, *impacient*

Bé, vaja!

LA MARE

I és clar, pobre xicot!

EL PARE

No obstant, crec que ja hauría d'èssê aquí! És molt est

LA MARE, *impacienta*

Sèu! Sembla que trepitgin els teus peus un parany!

EL PARE, *aturant-se*

No deia pas sa lletra l'hora en que arribaría?

LA MARE

No. Ba! Un company, sens dubte, que haurà trobat fen
Aprés dues anyades, quantes coses a dî!

EL PARE

Si jo fos d'ell, et juro que ja sería aquí!
Que tens la lletra?

LA MARE, *donant-l'hi*

Mira.

EL PARE

Ja te l' has ben llegida?

LA MARE

Ja ho crec!

EL PARE, *seient i rellegint-la*

En quant a informes, no passa de la mida.
No trobes pas que és, vaja, com dir-ho... estranya?

LA MARE

En què?

EL PARE

Me sembla que abrevía un xic massa; no sé...
«No feu saber que torno, diu, a la vila aquesta;
no vull cap testimoni de ma ditxa; cap festa.»
Si sembla que s'amagui!

LA MARE

Això és un somni teu!
Sa lletra és com les altres!

EL PARE

Una mica més breu!

LA MARE

És clar: com que ara torna! Per força es dóna compte
que'ns cal que la veu seva ens expliqui ben prompte
lo que'ls séus dits fins ara nos havíen escrit.
Per lo restant, recorda son menyspreu pel brugit
de recepcions que sembla que un sigui a Carnaval;
i com va divertir-se quan el retorn triomfal
d'aquell cosí de Guda, qui tornà de Florencia

a casa, i d'aleshores ençà perdé la ciencia!
A mi, tot això em sembla molt natural.

EL PARE

Potser...
(Torna a passejar.)
Així que 'ns aparegui, quina ditxa, muller!
(S'atura.)
Escolta!... No...

LA MARE

Però, home, assenta't una estona!

EL PARE

Bé! Jo no tinc la calma que la filosa et dóna.
Tot esperant-lo, entrega't si et plau al somni teu!
Jo? Mira: Jo m'agito! Jo l'estimo al fill meu!
I em sembla, quan te miro dintre de ma impaciencia,
que lo que fa que trigui sols és ta indiferencia!

LA MARE, *tranquilament*

Molt bé! Però aquests gestes i els mots que ara has parla
no ens el duràn a casa ni una hora més aviat.
Jo, per' poder pensar-hi com el meu cor hi pensa,
em cal una gran calma i una quietut intensa.

EL PARE, *amb bondat*

Sóc aspre!... Això m'enerva!...

LA MARE

Per què, si l'esperem?
Ja fa dues anyades que altra cosa no fem!

Encara no era fòra d'aquesta barriada,
que jo ja desitjava que sigués de tornada!
És cert, els planys inútils me'ls he sabut callar;
però així que va anar-se'n, ma vida es va aturar,
com si del cel haguessin, durant dies sens nombre,
posat sobre la casa la tristesa d'una ombra
allà ont mes mans trobaven llur tasca de costum,
mentres la meva pensa, molt lluny, cap a la llum,
a cada instant del dia de seguir-lo tractava!
Oh, sí! A la vora vostra el meu cos continuava
vivint; però us robava mon cor per' que volés
vers ell...

EL PARE

Bé! Moltes gracies!

LA MARE

I això tant vrîtat és,
que avui, quan ell retorni i vegem son visatge,
em semblarà que torno jo també de viatge.
Me'n sóc repenedida d'haver-ho fet sovint.
Pobre Kaatje! Tant bona! Que callava patint!
I tu! Perquè jo ho veia que'l teu dolô era llort!

EL PARE

Sens dubte: més...

LA MARE

Bé, vaja!... no facis el cor fort!
Els vespres, quan tornaves de passejar pel dic
i a casa no trobaves el séu posat amic,

no és cert que de sa absencia ne sentíes el dol?
I quan en la cadira de braces, tu tot sol
somniaves tot el vespre, sens que Kaatje pogués
fer que'l teu cor de pare en và no l'esperés,
creus tu que jo ignorava cap ont ton pensament,
atiçat pels desitjos, volava incessantment?

EL PARE

És cert, dòna! És terrible lo que un per ells pateix;
de fa dos anys, no trobes que no sóc el mateix?
L'absencia dels que un aima, és, sobre tot, crudel,
perquè fa neixê'ls dubtes que tenen gust de fel;
els sentiments tots perden ses fineses lleugeres;
com no sabs res, l'angunia i els temors exageres;
tot ho veus gran, deforme, i ho mudes i ho transposes
i dins l'indiferencia terrible de les coses,
pensant que'ls que són fòra per força hauràn canviat
i que d'ells sols conserves son aspecte passat,
més que mai te'ls estimes; però malgrat l'esforç,
còm te'ls estimaríes, ai! si ja fossin morts!

LA MARE

Bé, calla! No suposis que ha canviat nostre fill
i just ara que's troba a la fi del perill
i a casa, per fi, torna nostre estimat artista,
no diguis tristes coses ni em facis posar trista!...

EL PARE

És que'l retard m'inquieta! La nit se'n ve corrents
i dintre de mitja hora ja no s'hi veurà gens.
Aont és Kaatje?

LA MARE

No ho sé.

EL PARE

Que ha sortit jo diría.

LA MARE, *senyalant la porta del fons*

Que no has vist ses guirlandes? Per' dar-li una alegría
i fer-li una rebuda amable i triomfal,
amb sorra ha fet dibuixos al davant del portal!
A les cançons barreja sa rialla joganera...
ja des d'ahir que canta com una cadernera!

EL PARE

Creus, doncs, que com germana no està esperant-lo?

LA MARE, *somrient*

Sí,
car no li agrada gaire que l'anomeni així.

EL PARE

I tu somrius?

LA MARE

Sí. Penso: «Per què no?»

EL PARE

És veritat.
No obstant, s'ho calla?

LA MARE

Ho calla. Mes jo he ben observat

que gaudía parlant-ne; que'l séu nom pronunciava
amb goig; que tot lo que era den Joan l'interessava;
que'l dia que ses lletres teníen d'arribar,
sempre ella la primera s'havía de llevar;
i encara que ho ignori el séu cor ignocent,
es confón amb sa vida la vida de l'absent.

EL PARE

I ell?

LA MARE

Tornarà a casa sense haver canviat;
de l'art captiu, portant-ne l'esperit encegat
per enlairats projectes i follíes hermoses!
Però quan l'hagi vista tant fresca com les roses
i sa bondat immensa li hagi encisat el cor,
podrà anar lluny de casa per a cercar l'amor?

EL PARE

Ah! de totes les joies, no'n conec cap, mullê,
com fóra per' nosaltres...

LA MARE, *parant l'orella*

Escolta!... Algú que vé...

(Kaatje entra, jovial, per la porta del fons. Du els cabells coberts amb una lleugera cofia, i un giponet guarnit de pells.)

EL PARE

És Kaatje!

LA MARE

D'ont vens, noia?

KAATJE

Vinc de la carretera.

EL PARE

No has vist ningú?

KAATJE, *observant llur consternació*

Què us passa?

ÉL PARE

Tant trigar m'exaspera
i està inquieta ta mare!

KAATJE, *rient*

Ets tu qui està agitat!
(Es treu l'abriguet.)
Fa fret! Fins que l'iglesia de Górcum he ovirat,
he anat avant!

EL PARE

Que roja!

KAATJE

El vent molt fort bufava!

EL PARE

I es pot sabê ont anaves?

KAATJE

Mira! a trobar-lo anava!
Prô s'ha fet nit i a casa he tornat, fent-ne vía.

Si haguessiu vist, oh pares! el sol quan se ponía
darrera dels pollancres! N'he restat encisada!
Ja'ls camps tots una boira banyava, delicada;
ja dels molins les ales s'havíen aturat,
i un aucell en un arbre de la diga, amagat,
al sol, qui ja tocava les prades infinides,
content li refilava ses cançons escullides.
Llavores, oh misteri! com si fos la senyal,
un raig de sol, de porpra ha tenyit el canal!
I jo he pensat: la vila tant bellament s'adorna
perquè aquest vespre el nostre Joan a la llar torna!

EL PARE

Més, no l'has vist!

KAATJE

No, pare; pel camí no he trobat
ningú. Has vist els fullatges? Digues: què t'han semblat?

LA MARE

M'agraden molt!

EL PARE, *impacient*

Jo trobo que és estrany lo que passa!
I el séu retard comença ja a durar un xic massa!

KAATJE

Retard? Si no ha dit l'hora!...

EL PARE, *descontent*

Ja hauría d'éssê aquí!

I a més, no li costava pas gaire el prevenî!
És una criatura!

KAATJE, *conciliadora*

No sé per què tens pena
avui. Tot just el dia que aquí a casa l'emmena,
no tens dret d'escollir-lo per a sentir-te inquiet.
Però, és que de queixar-nos podem tenir el dret,
havent-nos escrit sempre, com ho ha fet, mil detalls
de sa vida i viatge i de tots sos treballs?
Recorda que nosaltres, en ses lletres, sa vida,
amb sos esforços i èxits, pas a pas l'hem seguida,
i que de sa existencia ens ha dit clarament
tot, sempre, sens guardar-se ni un petit incident!

EL PARE

És cert!

KAATJE

Quantes vegades hem fruït les lectures
de ses alegres lletres, farcides d'aventures.

EL PARE

És cert!

KAATJE, *s'asseu als genolls del séu pare*

Recordes, pare, sa lletra de Milà
i la passada astuta que an el pintor jugà?
I quan 'sent a Ferrara, de l'hostal la mestressa
per un duc el va pendre i li va dir «Altezza!»
an ell! a qui li havíen volgut fer caritat
el dia abans! Recordes lo que li havía passat

a Crèmona, ont el compte va pagâ a tall d'artista,
fent-li el retrat a l'oli an el fill del fondista?
I Roma! I sa sorpresa davant d'un *Moïsès?*
I Sant Pere! I del Papa l'absolució! I aprés
l'emoció gran, immensa, de la lletra que un dia
ens deia que's curava d'una gran malaltía.
I aprés, quan a Joan Breughel, el flamenc, va trobar...

EL PARE, *rient*

Veig que tot ho recordes!

KAATJE

No ho haig de recordar!
I moltes altres coses! Per exemple: la broma
que vam fer amb el llibre de croquis, que de Roma
va enviar, i el rosari que comprà per' la mare,
i el collâ, i l'arrecada... Tot ho recordo encara!
Cada vespre comptava jo els jorns que trigaría
a poder tornâ a veure'l, i en mi s'alleugería
l'ànima dintre'l pit, i el cor se m'alegrava
veient que, d'hora en hora, són retorn s'acostava!

LA MARE

En ell, doncs, tu pensaves?

KAATJE, *simplement i riallera*

Oh, sí! I en ell no més!
L'estiu darrer, quan varen celebrar la kermés,
del ball i del seguici, tant se m'en va donar;
el meu cor no tenía pas ganes de dançar,
i quan jo contemplava els aires i la cara

dels joves que voltant-me feien la gara-gara,
ja alegres, ja seriosos, tristois o esbogerrats,
«Nostre Joan», pensava, «val més que tots plegats.»
Per xô aquell dia al vespre, quan aquell bé de Déu
de dances, jo volia... *(S'interromp bruscament. Aixecant-se dels genolls del pare:)*
Mes, per què ho pregunteu?
És tant natural!

EL PARE, *afectuós*

Kaatje, sí que ho és, i demà,
quan el cervell s'espremi per a podê esplicâ
alguna cosa nova que encar no coneguem,
serà molt que no pugui dir-li: «Si ja ho sabem»
Vrîtat?

KAATJE

Sí!... Tu te'n burles!

LA MARE

Però, no veus que riu?

EL PARE

Sí, ric, i reconec, per tot lo que'ns escriu,
que és el millor dels joves! No obstant, m'agradaría
que per a venî a casa fes un xic més de vía!

(Durant aquesta conversa, la claror del dia s'ha apagat lentament. La Mare encén la làmpara de coure que hi ha damunt de la taula. La cambra sols està il·luminada per sa flama i per la de la llar.)

LA MARE

Ja és negra nit!

EL PARE, *havent-se acostat a la finestra*

Fa fosca! No s'hi veu gens a fòra!
Podía prevenir-nos que arribava a aquesta hora!
No: això no l'hi perdono!

LA MARE, *alarmada*

Potser s'haurà perdut!
O potser amb tant córrer del cavall ha caigut!...

KAATJE, *tranquilitzant-los*

I ja vindrà!...

EL PARE

A quina hora? Ja'l retard em consterna!

LA MARE

I si a Jacob manàvem que anés amb la llanterna
en busca d'ell? Encara deu essê aquí!

EL PARE

Sí, encara.
(A Kaatje.)
Mes tu, còm tant tranquila pots estar-te?

KAATJE

Jo, pare?
Perquè'l meu cor vostra ansia compartir-la no gosa!
(L'obliga a seure i s'asseu al costat d'ell.)

Sovint, la confiança que's té en alguna cosa,
que no és la sola causa que la fa succeî?
Jo sento que'ns arriba, que és aprop, que és aquí,
que pel camí galopa! Ho veig clar com el dia!
Fa tres anys; aleshores, quan el llatí aprenía
a câ'l rector, els vespres quan venía a sopar,
jo seguía els séus passos i mai me vaig errar.
La mare allí filava; jo seia a l'altra banda
tot barrejant mos somnis i els boixets de la randa.
I em deia: «Té: ara deixa la rectoría; passa
darrera de l'iglesia; ara creua la plaça;
ja és al carrer, ara obre la porta del jardí
i puja les escales vivament; ja és aquí!»
I al veure'l, una immensa emoció, una alegría,
una infinida joia tot el meu cor omplía...
Sentiu?

(Pronunciant amb febre aquestes darreres paraules, Kaatje s'ha aixecat bruscament. Se sent soroll afòra. Els Pares s'aixequen també.)

LA MARE

Joan!

KAATJE

Ja arriba!

LA MARE

Joan!

EL PARE, *obrint la porta*

Ets tu, Joan?

JOAN, *apareix i s'atura al peu de la porta*

Sóc jo!

EL PARE, *obrint-li els braços*

Fill!

LA MARE, *besant-lo*

Fill de l'ànima!

EL PARE

T'estàvem esperant des de la matinada!

LA MARE

Mon Joan!

EL PARE

Quin trigar! Entra!

JOAN, *que no s'ha mogut del lloc, aparta els séus pares amb la mà i molt emocionat*

Pare, voldría... parlar-te abans d'entrar.

EL PARE, *sorprès*

Abans d'entrar? Què passa? Estic impacient!

JOAN, *amb esforç*

Primer, perdona'm, pare, que fins aquest moment hagi callat! Jo dubto si em voldreu rebre o no tal com us vinc!... Jo temo vostra amonestació, car... no vinc sol!... Ma esposa...

EL PARE, *estupefacte*

La teva esposa?

JOAN

Sí;

la meva esposa, pare...

EL PARE

No entenc...

JOAN, *sempre davant de la porta oberta*

És aquí amb mi!
Tindreu compassió d'ella, oh pare, quan sabreu
qui fou. Jo vos ho prego; abans no la jutgeu.
Oh, jo no intento, pare, trobâ una escapatoria.

EL PARE

Parla!

JOAN

No puc contar-vos ara tota l'historia.
Més lo que cal saber-ne sentiu: Tres mesos fa
que en una iglesia, a Roma, ens uní un capellà,
i aquí la meva dòna us emmeno. Ja ho sé
que tinc culpa, més juro que és digna ma mullê
d'ésser la vostra filla i viure a casa nostra...
Més si l'opinió aquesta no fos l'opinió vostra...
si no poguessiu rebre-la i acullir-la com cal...
És sols per xò que resto aquí al peu del portal!...

LA MARE, *alarmada*

Joan!

EL PARE

Tu que sabíes nostra benevolença,
si no ments, com callaves, i mostres ta temença?

JOAN

Oh pare!

EL PARE

Si desitges entrâ aquí dignament,
per què 'l fet amagaves igual que un mancament?

JOAN, *sempre a la porta, suplicant*

Sigues dû i sever, pare; aquest és el teu dret;
més respon-me depressa, t'ho prego... ella té fret...

EL PARE, *després d'una pausa*

Que entri!

JOAN, *se gira i li diu carinyosament*

Pomona... Vine, entra, tens fret?
(Dient aquests mots, s'ha acostat carinyosament a Pomona, qui entra dubtant i temerosa. Va coberta amb un mantell que li envolcalla tot el cos, i du sos negres cabells voltats d'un xal.)

POMONA, *responent a Joan, tímidament*

Un poc.

JOAN, *a son pare*

Ja li permets que's posi a la vora del foc?
(Acompanya a Pomona a la llar.)
Vols seure una estoneta?

POMONA, *amb veu baixa*

No, no: ja estic bé dreta...
(Un llarg silenci. Els Pares i Kaatje han observat l'italiana sense fer ni un geste.)

JOAN, *dret, al costat de la taula, es decideix a parlar, molt emocionat*

Suara et deia, pare, que tot, tot ho sabríes,
i que de la sòrt nostra després decidiríes...
(A la Mare i a Kaatje, que se'n van cap a la porta:)
No us en aneu: quedeu-vos!...
(Després de dubtar:) A Roma, jo vivía,
a la mateixa casa dels séus pares; un dia
varem fer coneixença, com passa entre veíns...
Pel magatzem passava jo tots els dematins...
Ens vam fê alguns serveis... I a més jo estava sol...
Ma solitut, a voltes, no tenía consol;
l'Italia, amb ses belleses, té també melangía...
—mes lletres us parlaven sols dels jorns d'alegría...—
però amb ses estridencies sovint me feia mal
i m'esqueixava l'ànima d'home septentrional!
Quantes, quantes vegades he de cor anyorat
dessota de l'eternament blava immensitat
els matiços de nostres estacions indecises,
i, laç ja de les viles famoses, nostres grises
ciutats, i la silueta tranquila i armoniosa
d'un molí de l'Holanda, a la vora del Mósa!
Per apartar, llavores, el record corprenent
jo me n'anava a seure en mig d'aquella gent
que'l meu cor embaumava amb la dolçô amical

de llur parla afectuosa i tendra i musical...
Allí la vaig conèixer... Ella era la més gran
i àdhuc la més bonica... I em consolava quan
jo estava trist, mirant-me. Quan jo sol treballava
dins del tallê i mon somni de conduïr provava
mos dits i ella cantava, quin goig oir sa veu!
Jo els vespres a la porta li deia el viure meu
i aconortant prop d'ella mon greu anyorament,
li parlava d'Holanda i de la nostra gent.
Ella callava sempre, més jo son cor sentía;
i aixís en mi va néixer l'amor de dia en dia!
Entre mig d'aquells homes d'un món desconegut
sols per l'amistat d'ella ma fe s'ha sostingut!
Car si passem jornades senceres de dolors
en incessants batalles els pobres somniadors,
al menys ella exaltava ma força delirant
i m'ajudava en l'obra mon treball estimant!
En res precís pensàvem; cap projecte prenía
cos en nostra esperança; quan veus-aquí que un dia,
tornant d'un tom que ferem cap al tard pels afòres,
emmalaltit vaig caure. Mes lletres d'aleshores
al corrent van posar-vos, més restà inexplicat
lo que era inexplicable: sa dolçor, sa bondat,
ses atencions, son noble sacrifici infinit
de no deixar ni una hora el capçal del meu llit,
trobant per a guarir-me lo que calía trobar!
Mare, si visc, és ella tant sols qui em va salvar!

LA MARE, *plorant*

Joan!

JOAN

Això feu que encara molt més ens estimessim.

A cada atenció nova, semblava que sembressim
uns grans d'amor a dintre del cor. L'amor aquesta
hi arrela, creix, fa fulles, teixeix una foresta
que us volta amb son brancatge...

EL PARE, *rudament*

Més per què vas callar?

JOAN

Tens molta raó, pare. Quan per fi em vaig curar,
devía deixar Roma i empendre mon viatge
de retorn. Més sens ella... me mancava el coratge...
Altrament, l'amor nostre ja'ns havía permès
que sense ni parlar-ne ens haguessim promès!
Aquí és ont nostra errada, pot dir-se, ha començat!
Escriure? Ta resposta molt hauría trigat,
i acàs per a portar-me lo temut refús teu;
i com que jo sentía que viure al costat séu
m'era forçós, pensava que la meva passió
tornar no'm deixaría, si tu me deies «no!»

LA MARE

Joan!

EL PARE, *amb còlera retinguda*

I en l'admirable, gran desig de reveure
tos pares, oblidares tot respecte, tot deure!
Deliciós, magnífic! Els fills van progressant!
Primer de tot, casem-nos! Després ja'ns ho diràn
si el pare, el vell xaruc, content o trist està.
Al menys podrem mirar-li la cara que farà

quan tot de cop se trobi davant lo irremeiable;
i si això no li agrada, l'engegarem al diable!
Abans el pare era amo, donava el séu consell
i cap fill ni gosava pensar riure-se'n d'ell!
Però avui dia el pare es un ningú, un bailet;
ell dèu l'obediencia i l'estar-se quiet!
Tothom fa 'l que li sembla, i es pot fê emmullerâ
pel primer monjo o clergue que li vingui a la mà!
Pendre consell? I ara! Escriure? És massa lent!
Primer de tot, casem-nos!—L'astucia és excel·lent!

JOAN

Pare!

EL PARE

I quan satisfeia les seves esperances
i aquí tots l'esperàvem cantant-li ses lloances
segurs dels séus afectes tendrement filials,
de cor remerciant-lo per ses lletres lleials
que a nostra ànima inquieta confiaven sa vida...
vet-aquí que allà a Italia el senyor se marida!
Amb quí?—Ma ximplería també els séus límits té!
En tota aquesta historia, què hi ha de verdadê
i què de fals? Què d'ella podem creure nosaltres?

JOAN

Oh pare!

EL PARE

Per ventura sé d'ont veniu vosaltres?
Sé qui són, per ventura, els teus amics de Roma?
La cosa és ben senzilla: Tu et vas dî: A aquell pobre hon

de casa res li importa. Millor, si tot ho ignora!
D'ont venim? Què pot fer-li! Quina és aquesta nora
que hi emmeno a casa? Això tampoc li importa!
Som nosaltres! Obriu-nos de bat a bat la porta!
I qui content no estigui és perquè està tocat!
No és cert? Prò, veiam, digues: Què és lo que t'has pensat?...

JOAN, *tremolant*

Pensava que mostrant-vos sincerament mon cor,
en vostre acull hi hauría, pare, menys de rigor;
i que nostra aventura tant natural semblava,
que se'ns perdonaría... Amb ella jo comptava!
«Potsê has fet mal—me deia—però així que l'hauràn
vista i que ses mirades vers ells s'aixecaràn,
quan veuràn que és tant bona i que jo sóc ditxós,
per força a casa ens tenen de perdonâ a tots dos!»

LA MARE, *sense gosar, no obstant, acostar-se-li*

Oh Joanet, no ploris, no ploris pas així!
Pare!...

EL PARE, *violentment*

Que calleu, mano! Sols jo sóc l'amo aquí!
Plora! Però què amaga darrera del séu plor?
De què's queixa? Que calmi ell mateix sa dolor!
Els savis d'allà a Italia ja l'han espavilat!
Si ja no'ns necessita! Si ja tot ho ha explicat!
«A casa el senyor no entra si an ell no l'acceptem
amb sa senyora esposa!» I si tant sols dubtem,
se n'anirà, deixant-hi al pare i a la mare,
oblidant, per aquesta efímera amor d'ara,

la nostra, sens compendre que poguem rebutjar-lo sense fer-li rialletes i sense amanyagar-lo!

(Durant les darreres paraules que el Pare pronuncía amb còlera, en Joan, desesperat, reprèn el mantell i el berret que havía posat sobre la taula, fa signe a Pomona i els dos avancen cap a la porta per ont entraren. La Mare i Kaatje, esparverades, no gosen moure's. De sobte, el Pare s'adona del moviment dels dos joves. Bruscament s'atura de fer càrrecs. Dirigint-se an en Joan sordament, després amb una emoció dificilment retinguda.)

Aont vas?... Quí et diu d'anar-te'n?

LA MARE, *suplicant*

Pare!

EL PARE, *poc a poc, sofocat*

Creus tu que jo
no t'aimo tant que pugui anar fins al perdó?

JOAN, *en un ímpetu de reconeixement*

Ah pare! Bé has de veure... Com dir-t'ho?... Ella és tant b
Ho és tant! *(A Pomona:)*
Ja te'n fas càrrec? Has comprès que'ns perdona?
(Al Pare:)
Que 'l perdó guanyem deixa! Serà millor guanyat
per la justicia vostra que per vostra pietat!
Mare! Mamà! Ella és digna, ben digna del teu cor!
Jo t'ho asseguro!

(A Pomona:) I ara, oi que ja no tens por?
Vrîtat que has vist, Pomona, com m'estimen aquí?

POMONA

Sí!

JOAN

I que perquè m'estimes els estimaràs?

POMONA

Sí!

JOAN, *amb febre, plorant de goig i emoció*

Ah pares, si sabessiu l'ansia... Quin goig el meu!

EL PARE, *calmant-lo*

Bé, vaja, bé; no ploris! I calma't, fill!

JOAN

Veieu?
Encara per l'angoixa d'aportar-vos dolor
ne tinc l'ànima opresa i me fa mal el cor!
(Senyalant a Pomona:)
Ella àdhuc, qui m'excusa i ma còmplice n'és,
per la mateixa angunia tenía el cor oprès.
Quant més ens acostàvem a aquesta terra amada,
molt més nostra tristesa era desconsolada.
Endevinant la joia que anava a enderrocar
aquí nostra arribada, ens varem aturar
cent voltes; s'aturaven els cors dintre del pit;
no gosàvem parlar-nos; i ara, quan s'ha fet nit,

per' resâ un pare-nostre, de cavall ha baixat
quan jo la llum aquesta des de lluny li he ensenyat!
(*Per ella:*)
Cal que reposi! Quines diades horroroses!

LA MARE

I tu? Si estàs amb febre!

JOAN

Oh, jo tinc masses coses
per' dir!

LA MARE

Què heu menjat?

JOAN

Mare, ni una molla de pa!

LA MARE

Oh pobre fill meu! Vine, i us donaré menjâ!
La cambra és més calenta i molt millô hi sereu...

(*La Mare obre la porta de l'esquerra. En Joan fa signe a Pomona de que'l segueixi, i surt també davant del Pare. Aquest, quan arriba al pas de la porta, se gira cap a Kaatje, que durant tota l'escena ha restat immòbil i silenciosa, esparverada, en un recó de la cambra, a la dreta.*)

EL PARE

Que véns, Kaatje?

KAATJE, *amb esforç*

Sí, pare!

(El Pare surt. Kaatje fa alguns passos, arriba vora la taula i cau asseguda sobre una cadira. Amb la cara en els braços, plora.)

Déu meu! Déu meu! Déu meu!

AIXÍ S'ACABA EL SEGÓN ACTE

ACTE TERCER

Apenes quatre mesos són passats des de que en Joan va retornar d'Italia. En la gran cambra, més clara a causa de la blancor de la neu que cobreix la campinya, en una tarde de Febrer, la mare den Joan s'ocupa en diversos quefers. Kaatje, asseguda vora la llar, fa puntes enfeinada. Pomona, dreta al costat de la finestra, mira somniadora com voleien les bolves de neu. El silenci és de pau, però llord. Joan, de sobte, surt a la porta del séu taller al replà de l'escaleta. Acaba d'interrompre el treball i baixa amb la paleta a la mà; crida en veu baixa a Pomona, qui li gira l'esquena.

JOAN

Què fas, Pomona?

POMONA, *sense moure's*

Miro com va caient la neu.

JOAN, *que s'ha acostat a la finestra i hi mira també*

Quan un els ulls aixeca, que està volant se creu.
Un sembla alleugerir-se, mentres els flocs tant bells
vesteixen nostra Holanda de blancs i rics mantells
aont foren els canals glaçats els entredosos.
Paisatges bells!

KAATJE, *qui els ha escoltat i ha girat els ulls cap a la finestra*

Hermosos!

POMONA, *sempre immòbil*

Oh sí, molt! Fastigosos!

JOAN

Per què això dius?

POMONA

Que és lleig, que és fret, ara pensava.
Ah muntanyes violetes que jo anyor! Ah mar blava!
La llosa aont, escalfant-se, s'adormen els lluerts!
Els olivers feréstecs de raigs de sol coberts!...

JOAN

Això, no obstant, Pomona, també pot contemplar-se!
El congelat silenci de les fonts al glaçar-se,
sembla que de les coses els gestes ha sospès
i apar que de quiscuna la posa hagi sorprès.
Els braços dels molins i les branques dels arbres
l'immobilitat tenen blanca i freda dels marbres.
Les formes s'atenúen, són esmortuits els tons,
bellugen sols els prismes del gel; dormen els móns!
De gran monotonía i etern és l'estiu vostre:
cada any quatre vegades muda's l'escena nostra!
Aquest fret...

POMONA

És la tomba!

JOAN

Aquesta pau...

POMONA

No és viure!

JOAN

Ets trista...

POMONA

Per ventura tu creus que puc somriure?
En el meu cor hi neva i en l'ànima hi tinc gel!
Ni un sol cop en tres mesos hem vist el blau del cel!
Si al menys una ventada les boires s'endués
i en nostra primavera pensar ens permetés!
Prô sempre neu i neu, i quan no neu, la pluja,
i més pluja i més neu... per força un hom s'enuja!

JOAN

Sí, quan no's té cap feina; no, si s'està ocupat!

POMONA

Com?

JOAN *li ensenya, rient, un gros estrip de la faldilla*

Mira, a la faldilla sorgint-hi algún forat.

POMONA

Hermosa tasca!

JOAN

Prova de fê en el coixí randes.

POMONA

Ah sí!

JOAN

Kaatje's podría distreure a totes bandes.

POMONA

Kaatje és perfecta!

JOAN, *conciliador*

I vaja, somniant ens enervem...

LA MARE

Joan té raó de sobres : aquí tots treballem;
per xò el cel pot ser gris i poden fer glaçades
i per les xemeneies xiular fortes ventades...
d'un cap de l'any a l'altre, vivim de bona humor.
Que no'l sentiu a Italia per el treball l'amor?
Que's menja devegades a Italia se suposa!

POMONA

Senyora, a casa nostra se menja poca cosa!
Tot és tant gai i tanca tot tanta d'harmonía,
que, si un volgués, de raigs de sol se nodriría!

LA MARE

Molt maco! Doncs, a casa, natura se revenja
i ens dóna a tots nosaltres desitjos d'altra menja...
No és pas guaitant al cel, tothora embadalit,
que un hom substitueix el pa d'ahî a la nit!

JOAN

A Roma tu no estaves així tant ensopida...
Anima't! Au, sacseja't i fes acte de vida!
Ja fa més de vuit dies que al taller no has pujat.

POMONA

Que sí!

JOAN

Que no! El meu quadre darrer ni l'has mirat!

POMONA

Què hi fa!

JOAN, *sorprès*

A Roma ma feina, no obstant, t'interessava
i jo tos bons consells, agrait, escoltava.

POMONA, *bruscament*

Si d'ençà que ets a Holanda ton treball no val res!

JOAN

Mercès!

POMONA

Sí, ja l'he vista, ta tela, i sé lo que és!

JOAN

I et sembla?...

POMONA

Molt dolenta: d'accent desproveida:
en ton *Festí dels Déus* no hi ha ni goig ni vida!

KAATJE, *protestant*

Jo penso que, al contrari, magnífica serà!

LA MARE

Sí; molt hermosa!

POMONA, *rient*

Vaja, lo millor és callâ.

JOAN

Després de ta visita, després dues setmanes,
potsê ha canviat el quadre...

POMONA

Ja que parê'm demanes,
tos déus no tenen vida; no hi ha composició
al quadre; són els cossos apagats de colô.
Ton Júpiter fa cara de vell... Quina lletgesa!
Recorda del Bronzino l'*Hebè*, de sa bellesa
l'èsclat!... Allò és pintura!

JOAN, *entristit*

Tot el coratge'm treus!

POMONA

Ta tela és esguerrada! Ja'ls pots borrâ els teus déus!

KAATJE, *indignada*

No, Joan! És molt bella!

POMONA

Aquí fins és hermosa!
Naturalment! Si mai haveu vist altra cosa!

LA MARE, *a Pomona*

Ets molt severa!

JOAN

Massa! M'oposes sens pietat
les obres dels grans mestres, aquelles que han pintat
els Guidos, els Bronzinos, els Rafaels d'Urbí!
Deixa que jo treballi mon art com fins aquí!
No han pas guanyat aqueixos pintors d'excels talent
la seva gran mestría tant sols en un moment!

POMONA, *irònica*

Trenta anys Rafael Sanzio quan se morí tenía!...

KAATJE, *encoratjant-lo*

Confiança, Joan!

LA MARE, *encoratjant-lo també*

Confiança tenim en ta energía!
(La Mare se'n va de la cambra.)

POMONA, *aixeca les espatlles i reprèn la contemplació del paisatge*

També jo'n tinc! Li ensenyo els séus errors tant sols.
Res més!

JOAN, *després d'un silenci, tornant vers ella*

Venía a veure què penses fer? Que vols
venî a dalt?

POMONA

No pas ara.

JOAN

Tal volta prefereixes
sortir?

POMONA

Bé, que te'n burles? Si amb aquest temps coneixes
que's pot sortir...

JOAN, *rient*

Sí, dòna! Ja ho crec; un hom s'abriga
i corre sota'l vent que'l rostre li peciga,
sense seguir cap via, pels camps de neu, tot dret...
Au, vine, riurem força! Au, vine!

POMONA

No; tinc fret!

JOAN

A patinar, si't sembla, t'ensenyaré en la prada.
És divertit...

POMONA, *impacienta*

Deixem-ho per' una altra vegada.

JOAN

Me fa mal veure't trista!

POMONA

Doncs, mira, puja, vés!

JOAN, *tristament*

No crec pas que jo t'hagi fet res!

POMONA

No m'has fet res...

(Joan reprèn sa paleta i se'n torna poc a poc al taller. Pomona resta somniadora a la finestra. Kaatje torna a fer randes. Pomona, amb decisió, diu:)

Quan eren nois, els altres hiverns, a patinar
sovint junts se n'anaven?

KAATJE, *simplement*

Sovint.

POMONA

A mi m'apar
que això és jòc de promesos!

KAATJE

És un joc com els altres.
Un jòc de casa nostra... Que no'n teniu, vosaltres?

POMONA

Sí; més a casa nostra, els jocs d'enamorats

us fan basarda i tenen misteris amagats.
En llurs esplais febrosos no cal cercar-hi a dins
dos cors senzills que volin emportats pels patins!
Els homes d'aquí es besen tranquils, com ignorant
el llit de rabia i odi aont jau del ver amant
el bes. Vostres disputes s'acaben al moment;
la mà dels que s'enfaden, a casa, és inclement!
Aquí l'home és molt flonjo, covarda la femella!

KAATJE, *sorpresa de la sortida*

Per què ho diu?

POMONA

Res; m'ho sembla. Perquè me meravella
tot lo que hi ha d'exòtic en aquest pais séu.
És tant estrany!

KAATJE

Ah! Vegi!

POMONA

I és lluny, tant lluny del meu!
Lo que un mal aquí sembla, a casa un bé sería.
A mi m'apar ombrívola, trista, vostra alegría!
Allí tots som artistes; sóu comerciants vosaltres;
la llum, l'aire sà i lliure ens cal a tots nosaltres.
Aquí en llòbregues cases viviu tot l'any tancats;
grossers són vostres homes; les dònes són pecats!
Sembla que vos esguardin amb ulls de porcelana!
A casa, privilegi dintre la raça humana,
tot home sembla príncep, tota dòna marquesa.

En vostra llengua llorda no hi ha delicadesa;
quan ens parlem, nosaltres, nostra paraula és cant.
(Amb riure mofeta:)
I encar la diferencia es veu molt més menjant:
vos plau molt l'arengada; taronja es menja allí!

KAATJE, *tranquilament*

Sens dubte; però, digui: per què hi venía aquí?

POMONA, *amargament*

Podía jo preveure tal desengany? Sabía
aont de l'amor la ruta a la fi me duría?
Fou la febre d'anar-se'n, i l'anâ
vers lo desconegut qui me tentà;
i aquest somni: oblidar-se i oblidar tot el món,
i amb el cor que'ns estima, fugir sens saber ont!
Deixar Roma i familia, fent via a banda i banda
entre rius i montanyes i boscos vers Holanda!...
Malgrat el sacrifici, qui hauría refusat
un viatge que devía sê un bes mai acabat?
Mes tot passa: la joia somniada gens no dura;
aquí sóc arribada; finida és l'aventura!

KAATJE

No la comprenc.

POMONA

Si'm sento aquí el cor tant oprès,
és perquè entre vosaltres ningú no m'ha comprès!
Aquest matí, a la plaça, quan de missa sortía,
he vist a prop d'un carro ple de mercadería

una gent que dessota d'una tenda s'estava
parlant amb veus cantantes, hermoses! Jo passava!
Oh veus que al cor arriben amb llurs sons argentins!
M'aturo. Les veus eren de marxants florentins,
de bona gent erranta, criatures, homes, dònes,
que aquí i arreu ont passen reposen breus estones
de sos llarcs romiatges per sobre'l món sens fi,
i que ben tost havíen de rependre el camí!
Tots m'han parlat sorpresos i m'han estret les mans
i jo de goig plorava sentint petits i grans
nomenar-me pel nom dolcíssim de *signora.*
En aquesta paraula tant bellament sonora
la meva ànima tota l'Italia ha retrobat!

KAATJE, *commoguda*

Pobre Pomona!

POMONA, *bruscament*

Pobre! No'm tingui pas pietat!
Car prompte ha de compendre en Joan, ben tost, ara
que aquí no's pot pintar...

KAATJE

Com!

POMONA

Que ell sols emmascara!
Ell sent ja que li manca l'exemple preciós
d'aquells grans mestres nostres i això'l posa nerviós!
A més ha de compendre lo que'l meu cor demana,

que llum jo necessito i ma terra romana...
D'aquí a poques setmanes ja serem lluny d'aquí...

KAATJE

I partireu?

POMONA

Sens dubte.

KAATJE

Amb ell?

POMONA

És clar que sí!

KAATJE

Per molt de temps?

POMONA

Per sempre!

KAATJE

En Joan no podría;
no és pas tant dur; no ho cregui! Son cor n'és garantía.
Aquí té de quedar-se.

POMONA

Per qui?

KAATJE

Pels qui aquí deixa.

POMONA

Den Joan n'estic certa tant com de mi mateixa,
i em seguirà: no ho dubti.

KAATJE

Malgrat els pares d'ell?

POMONA

Malgrat la mare, el pare, i fins malgrat el bell
i fraternal, oh massa!, amagadiç amor
que sense descobrir-se li té assetjat el cor!

KAATJE, *indignada*

Què diu? Com! Què diu ara?

POMONA

La veritat ben pura!
Amb ell no patinava quan era criatura?

KAATJE, *ofesa*

Qui li ha permès de fer-me agravis sense solta?
Això és indigne! Indigne! Escolta, Joan, escolta!
(En aquest moment, en efecte, en Joan, havent sentit el soroll d'aquesta conversa, obre la porta del taller i baixa els graons en el moment en que Kaatje l'interpela.)

JOAN, *amb sorpresa*

Què hi ha? Què't passa, noia?

KAATJE, *s'atura comprenent lo que va a fer*

Res! Res!
(Surt depressa per l'esquerra.)

JOAN, *sorprès, se gira cap a Pomona*

Què li ha passat?

POMONA

No ho sé!

JOAN

Però...

POMONA

És que jo sa randa he criticat...
És una criatura!...

JOAN

Molt bona, i tu, Pomona,
hauríes d'éssê amb ella una mica més bona!

POMONA, *violentament*

Ta admiració per ella depassa lo normal.
No és gens intel·ligenta, és nula i és banal...
i el fer les seves randes és imbècil quimera.

JOAN

Pomona!

POMONA

En fi, deixem-la; parlar-ne m'exaspera!
La tinc ben aborrerta!... Me'n vull anar d'aquí!

JOAN, *estupefacte*

Anar-te'n? Com! Anar-te'n?

POMONA

A casa meva, sí!
A Holanda, aquí, ma vida tres mesos fa que dura,
i ha estat sols una llarga, una incessant tortura!
En va he fet lo possible per poder-me avesar
al clima, a les persones i fins a llur parlar...

JOAN

Oh Pomona! Pomona! Mes què t'han fet? Què't passa?

POMONA

Me passa que aquí a Holanda fa temps que dura massa,
que sento que m'ofego dessota aquest cel gris;
que'm sembla que de l'ànima s'escapa tot encís
i que de mica en mica la grapa se m'hi aferra
del fret de l'hivern vostre, que ha mort la vostra terra!

JOAN

Oh no! De frets lliurada l'has de veure aviat
i llavors Primavera, amb son somrís gemat,
plena de cançons, jove i de flors coronada,
la farà tant hermosa com ta terra anyorada!

POMONA

Bah! No té cap semblança la primavera aquí
amb nostres primaveres que cova el sol llatí!
Si sols una nit tebia fos més que suficient

per a que'ls camps florissin a l'escalf de son vent,
podría fer a Holanda la rara meravella
de desgelâ les aigües, més no l'ànima d'ella!

JOAN

Més * si les nostres ànimes són com les de vosaltres!
Jo no t'entenc!

POMONA

Bé, vaja, tu ets lo mateix que'ls altres
i * tu no vols compendre que, sola com estic,
mon cor, entre'ls cors vostres, és un cor enemic.

JOAN

Això no és cert, Pomona! Perquè'm dius això, ara?
La mare, per ventura, t'ha ofès? T'ha ofès el pare?

POMONA, *amb un geste de fadiga*

Mai.

JOAN

Són hostils?

POMONA

Mai.

JOAN

Pensa el mal que'ls varem fer;
te n'han fet mai cap càrrec? Un geste? Jo sols sé
que'ls meus pares t'estimen.

POMONA

M'odíen! I no'm calen
llurs mots per a compendre lo que verament valen
llurs sentiments. Jo sento, des la primera nit,
el gran menyspreu, l'enveja que'm serven dins del pit!
Odíen el que m'hagi en llur vida ficada,
i que'ls hagi malmesa la pau acostumada;
i, sobre tot, m'odíen perquè m'estimes tant!
Ah, no, per cap paraula s'han traít ni un instant!
Però en llurs ulls llegeixo i escolto llur silenci
i sé, anc que lo contrari el teu pobre cor pensi,
que, fins amagant l'odi sots un amable jòc,
l'intrusa, l'estrangera, per ells tant sols jo soc!

JOAN

Pomona, tu divagues! Ton esperit delira!

POMONA

Bah! Quiscú de nosaltres les coses del món mira
a la seva manera. Com unir nostres cors?
Lo meu an ells no'ls plau i ells causen mos dolors!
Ja puc fer lo que vulgui, que sempre los faig nosa:
m'observen com s'observa alguna estranya cosa
que's belluga i circula, que canta i que s'asseu,
i tot ho té ridícol, fins el nom que li deu!

JOAN

Te dic una altra volta que això no és veritat!

POMONA

L'amor que tu'm teníes ja l'han quasi apagat!

JOAN

Però si jo t'estimo, molt més que a tot!

POMONA

Doncs vine,
anem, tornem a veure nostra terra llatina!

JOAN

Anar-se'n? Mai!

POMONA

T'hi negues? No ho vols?

JOAN

No! Fóra boig!
Dels pares, que m'adoren, vols destruir el goig?
*Recorda bé les penes que ells han sofert dos anys!
I, al retornar, recorda llurs dolorosos planys!
Que varen acullir-nos, no obstant; que consolats,
però envellits, tenir-me a casa, al llur costat,
més que mai necessiten. I ara tu'm proposes...
Ben cert que lo que'm dius, ni meditar-ho goses! *

POMONA

Però és que pels teus pares sacrificar tu vols
ma vida i fins la teva?

JOAN

La meva?

POMONA

Sí! Tant sols
per l'inquietut que'm dóna salvar el teu talent
tinc ganes de fugir d'aquest horrible ambient!
No és pas tant sols la propia, la gran impaciencia
que tinc de retrobar nostra antiga existencia,
la que t'invita a anar-te'n d'Holanda sens retard!
No! Són els meus desitjos de defensâ el teu art!

JOAN

Mon art no necessita de les teves defenses:
ne soc mestre!

POMONA

Bé, vaja, tu no dius lo que penses!

JOAN

Que sí!

POMONA

I en les mans teves el pinzell s'ha glaçat!
Dubtes de tu mateix: ho tinc ben observat!
Jo sé lo que a tu't manca i lo que'l teu cor sent.
Sé que'ls teus ulls no troben en aquest trist ambient
cap de les meravelles que altres jorns admiraren
i que en la dolça Italia de goig t'ubriagaren.
La teva mà tremola, vacil·la.

JOAN

És veritat!
Aquí els meus tons són falsos, mon dibuixâ esguerrat;

No'm trobo ja en l'atmòsfera que'm cal? Lo que tu creus
potsê ho crec, però dubto, vacil·lo, tinc pô...

POMONA

Ho veus?

JOAN, *tranquilament*

Sí: dubto, però'm penso que'l teu cor exagera;
que l'incertitut meva és del tot passatgera.

POMONA

No: mira bé entorn nostre; observa bé, contempla!
Tots els models te manquen i et manca fins l'exemple.
Aont pot ton ull fixar-se per' trobar la beutat
lluny de l'única terra ont viu?

JOAN

Al teu costat!

POMONA

Paraules!

JOAN

No!

POMONA

Que't penses que l'audacia tindría
de creure que, ensenyan-te mon nú, substituiría
de Guido o de Schedone els consells? T'ho tinc dit:
si aquí dos anys restessis, ton art fóra finit!
Tu t'acontentaríes amb els teus llords esboços.

Els teus ninots no poden ni aprofitar-se a troços!
El teu dibuix és agre, i espès el teu color.
El Rafael, pots creure'm, ho feia molt millor!

JOAN, *irritat*

I què sabs tu!

POMONA

La prova que ma vrîtat t'enfada!

JOAN

Bé! Car per Lluís Carrache vas posâ una vegada
—un quadre ben dolent— superba, ja't figures
que sabs tots els secrets que amaguen les pintures!

POMONA

Amb modestia confesso que en art jo no hi entenc,
però'n sé prou encara per' jutjar l'art flamenc!

JOAN, *dominant-se*

Escolta. Bé. Suposo no't vols barallâ amb mi!
Què vols?

POMONA

Què vull? Anar-me'n: res més. Fugir d'aquí!

JOAN

Remordiments terribles per tot me seguiríen.
Es impossible!

POMONA

Excuses!

JOAN

Els vells se moriríen!
Que vols llur mort, tu? T'amo jo prou per a la vida
donar-te entera!

POMONA

Prova'm l'amor amb la partida!
M'estimes! Però't penses que m'estimes aquí
igual que'l jorn que varem posar-nos en camí?
No; el teu amor no és ara mon bell amor passat;
és sols un trist espectre dintre d'un cor glaçat!
Damunt tos llavis sembla que hi ha caigut la neu!

JOAN, *volent fer broma*

Doncs prova tu de fondre-la, posant-hi un sol bes teu!

POMONA

No; jo no ric! Tinc febre; no'm trobo bé...

JOAN

Pomona...

POMONA

Anyoro el sol d'Italia que l'alegría dóna!
Al desvetllarm', desvetllo ma pena amb mos records,
i penso en les mentides que'm caldràn, i en l'esforç
per amagar de dia mos plors amb mon somrís!
Ah; digues; tu no trobes que l'admirable encís
del cel blau, de la brisa, de l'aire pur i untós
al nostre amor donava un gust voluptuós?

JOAN

Oh, sí; és cert...

POMONA

Tu no trobes que són més belles coses
poder-se dir «t'estimo» entre llorers i roses?
Ensemps els petons rebre de tu i del sol, dubtant
quin d'ells va més a l'ànima, quin és més abrusant?

JOAN, *emocionat*

És cert! És cert, Pomona.

POMONA

Recorda aquells bells dies!
Recordes el diumenge, que tu me conduíes
al Monte-Mario, aont dintre del séu hostal tu i jo
d'amor vàrem parlar-nos? Que'n feia de calô!
Tu vas volê instalar-te al fons del jardinet
a sota de la parra; tots dos teníem sed;
vas demanâ una ampolla d'*orvieto;* sa daurada
colô encara recordo, i al pendre una glopada
rigueres; jo era ubriaga; mon cor emocionat;
vas dir-me: ma part dona'm, i'm vas xuclar ta part!

JOAN

Pomona...

POMONA

De Setembre recorda les vesprades;
en la cambreta nostra les nits dolces passades
i de nostra peresa los jocs acostumats

quan tu i jo'ns despertàvem pels raigs del sol banyats;
i compendràs que aquí, ara, quan el meu cos s'ajoca
entre'ls llençols, tremola malgrat la teva boca.

JOAN, *atraient-la*

Pomona, al meu cor vine! I diga'm si ha deixat
jamai d'amanyagar-te mon cor enamorat.
Què li fa a l'amor nostre la terra aont treu florida,
i què pot importar-li al goig de nostra vida,
si arreu els besos nostres han de testimoniar
que tota terra és bella aont l'hom se pot besar?

POMONA

No, no.

JOAN

Com pots tu creure que ma memoria oblida
els jorns aquells d'Italia, de bellesa infinida
*aont feu ta gran tendresa vibrar mon pensament?
La meva obra en ta terra tingué començament.
Però depèn, Pomona, de tu, que aquí l'acabi!;
del teu amor deixeble, mon art devindrà savi! *
El goig que un jorn tinguerem, creus tú que'ns pot mancar?
Tot lo hermós que vaig veure, en tu ha trobat al tar!
Sabent que'l meu desig el teu desig ampara,
puc sê un gran pintô, un mestre, si és que tu ho vols encara

POMONA

No, no, jo dec anar-me'n!

JOAN

Més, per què?

POMONA

Perquè sí!

JOAN

Ah! I deies estimar-me prou per venir amb mi
quan vaig deixar l'Italia! Tu em deies aleshores:
Res del que deixo anyoro! Ja ho veus: tot, tot ho anyores
*Deies: «Tot lo que deixo, ho tinc per ben deixat!»
Ja veus, doncs, bé, Pomona, que és ton cor qui ha canvia

POMONA

Va sê una criaturada! Perquè jo no sabía
que cap amor profonda, per profonda que sía,
el goig de nostra patria pot fer-nos oblidar!

JOAN, *bruscament*

Del tot, als teus desitjos, no m'hi vull oposar:
Vols venî a Thiel, a Bommel, a Rotterdam? Aont vols?
Pel cas, segons me sembla, se tracta d'estar sols,
deixant, no lluny dels pares, la casa.

POMONA

No!

JOAN

La vila!

POMONA

No!

JOAN

Si és així, Pomona, jo soc el qui s'exila!

POMONA

Com! És, doncs, exilar-se l'anar vers lo millô?

JOAN

Per tentador que sía l'esclat de l'horitzó,
el meu exil comença al peu d'aquesta porta;
me plau vostre art, mon ànima per ell devingué forta.
I si no pot dubtar-se de que va ser prudent
seguir-ne el llarc estudi com humil aprenent,
avui la meva força, que tot el pit m'abrasa,
ve d'ell, però d'haver-ne amb ell tornat a casa!
Ell és en mi! és l'antorxa que m'ha d'amenà al port.
Ell me fa llum.

POMONA

Son flam demà ja serà mort!
Per tu tot serà fosca. Res del que no detestes:
art migrada, paraules de dolçor, tendres festes;
tot lo que vols: la calma d'una vida banal...

JOAN

Plany-te! L'has coneguda, tu, molt més infernal!

POMONA

Ah, volía saber-ho i callar no has pogut.
És tornâ a casa teva lo que a tu t'ha perdut!
Ja veig lo que desitja ton cor que trist s'apaga:
la vida de familia, qui son fill amanyaga!

JOAN

*Però no vols compendre...

POMONA

Tu'm fas desesperar!
Ah! nostra vida hermosa, com la vols malmenar!
La vols arràn de terra, i tement que son vol
a tots dos ens emporti follament lluny del sol,
ont lo planer i minço del teu ideal te lliga,
per a l'esforç guardant-ne, crudeltat enemiga,
una a una, de ses ales, ta mà li va arrencant
les plomes! Doncs bé, queda't! Me'n vaig sola, Joan!*

JOAN, *amb pena*

Tu m'has ferit, Pomona! El cor m'has fet a miques
i en burxar ma ferida, vetaquí que t'apliques!
Tant com ens estimàvem!

POMONA

Potsê és força dubtós.
Jo crec que ho vàrem creure, no més creure, tots dos.
*L'haver-nos somrigut, l'havê el goig bescanviat.
els crits d'amor en febre, tant bé'ns han enganyat,
que nostres cors els creiem tant fermament units
com ho eren nostres llavis i ho foren nostres pits.*
Per' consolar tes penes i el teu trist humor,
dormires en mos braços, cercant-ne la calor.
Mon cos fou teu, i l'ànima va provar d'ésser teva;
més no obstant la teva ànima tant lluny és de la meva,
tant closa a mos desitjos d'haver-hi penetrat
com si mai els ulls nostres s'haguessin esguardat!

JOAN

Que ets dolenta! M'amagues qualque cosa, Pomona!

POMONA

Jo? No res!

JOAN

Què t'allunya de mi! Per què no ets bona?

POMONA

*Ets tu, tu, que t'allunyes amb la conducta vostra!
D'ençà que retornares aquí sota aquest sostre
no has comprès mes rencunies ni veus el meu dolor
i ja no soc jo sola qui posseeix ton cor!*
Ja'n tinc prou! Vull anar-me'n!

JOAN

Que ets boja?

POMONA

M'esparvera
l'aspecte de la vida que'l teu desig espera;
la ditxa negra i flonja a mi em fa massa por,
si et plau, viu-la tu, aquesta vida de gran tristor!
*Que pels teus pares sigui ton cor! Que la petita,
qui és tant amable, inspira ton art, i que t'invita
el séu consell a creure, ximplet i complacent,
acabi d'ensopir-te en ton pagès ambient! *
No pensis ja en artista, més no se m'exigeixi
que de totes maneres, per força, jo assisteixi
i ajudi a ta caiguda al fons de tals avencs!
Jo no vull pas l'art teva, ni el teu amor flamencs!
Demà jo vull anar-me'n!

JOAN, *violentament*

Que callis!

POMONA

Si no véns,
me n'aniré jo sola!

JOAN

No, jo no dubto gens!
Jo t'amo molt i massa; més quan mon cor escolta
la veu que m'aconsella i invita a la revolta,
acullo i prefereixo les ordres del dever
i resto fret i sord als crits de ton plaer!

POMONA

Me n'aniré!

JOAN, *cada vegada més violent*

Que callis! No desvetllis ma furia!
Ah, dóna el teu menyspreu, pels meus, com una injuria
Vés, tracta'ls de pagesos, i ingrata, en ton magí,
fes-te'n passar per víctima! Què se me'n dóna a mi!
Però ets meva, i escolta! Si entenc que no tens raó,
tu et quedaràs a casa sols perquè ho mano jo!

POMONA

Això ho veurem!

JOAN, *amenaçador*

Tes burles accepto. Mes, t'ho prego:
ni un mot diguis dels altres! Aquest dret jo te'l nego!

*Ni Kaatje ni els meus pares, indulgents, pobres vells,
de tu han dit mai paraules com les que tu dius d'ells!*
Si ells saben soportar-te, soporta'ls també tu!

POMONA

A tots ells els detesto, i en quant a Kaatje, és u...

JOAN

Calla! En la teva boca no posis el nom séu!

POMONA

Per què? Perquè li agrada l'anar darrera teu?

JOAN

Oh, no! Quina vergonya!

POMONA

Més ara m'és igual,
car jo me'n vaig!

JOAN, *l'agafa fortament pel braç*

No ho pensis!

POMONA, *fent un crit*

Oh, deixa'm! Me fas mal!
(En Joan la deixa.)
M'has fet mal!

JOAN, *avergonyit*

No; exageres!

POMONA, *murmurant*

Ben tost veuràs si és broma
que faig lo que prometo!

JOAN

És molt lluny d'aquí, Roma!

POMONA, *sordament*

El temps just d'oblidar que un hagi estimat mai!

JOAN

Parla per tu!

POMONA

Ho demano encara un cop...

JOAN

Jamai!
Ho sents?

POMONA

Molt bé! Bé!

JOAN, *després d'una pausa*

Diga'm lo que tu penses fê ara?

POMONA, *irònica*

Haig d'obeir...
(Veient que en Joan vol tornar cap a ella.)
No! Vés-te'n! No! No!
(En Joan dubta; després, bruscament, se'n va de la cambra per l'esquerra. Pomona resta sola

dreta vora la taula. El dia s'apaga : gairebé es fosc. Aleshores, desprès d'haver dubtat alguns instants, Pomona se'n va poc a poc per la dreta. La cambra queda sense ningú. Un llarc silenci. De sobte, vetaquí a Kaatje, qui entra per l'esquerra. Com cada nit, desprès d'haver encès el llumet, clou els finestrons; tot seguit, reanima el foc, desprès arregla la cambra. Mentres ella s'ocupa en tot això, el Pare, ben abrigat, entra per la porta gran del fons.)

KAATJE

Bona nit, pare.

EL PARE

Bona nit, noia!

KAATJE, *ajudant-lo a desvestirse*

Dona'm la capa. La bufanda?

EL PARE, *acostant-se a la xemeneia*

L'hivern va enamorar-se, no ho dubtis, de l'Holanda,
i mai aimants visqueren amb tanta d'amistat.

KAATJE

Fa tant de fret?

EL PARE

El vent la cara m'ha tallat!
Aont és la mare?

KAATJE

A dintre.

EL PARE

I en Joan? Déu éssê encara a dalt.

KAATJE

Ha sortit.

EL PARE

Sol?

KAATJE

Sí.

EL PARE, *mirant-la*

Tu has plorat!

KAATJE

No, pare!

EL PARE, *mentres la mare entra per l'esquerra*

Ho sembla... Hum! Tinc gana! A fe que menjaría! Ja és l'hora de la sopa! Sents, mare? Fes-ne via!

LA MARE

Ho sento; paciencia. I en Joan, que ha sortit?

EL PARE

Mira'l.

JOAN, *entra per la porta del fons i es treu ràpidament la capa*

Bona nit, pare.

EL PARE

Hola, fill. Bona nit. D'ont véns?

JOAN

De pendre l'aire. Un se podría creure al Desembre. I Pomona?

LA MARE

Al quarto.

JOAN, *anant-se'n per l'esquerra*

Ho vaig a veure!

KAATJE, *al Pare, que sèu vora la llar*

T'has passejat tu, pare?

EL PARE

Al molí soc anat...

JOAN, *a l'exterior*

Pomona!

EL PARE

... per a veure Jacob...

JOAN, *entrant a la sala inquiet*

Aont s'és ficat?

LA MARE, *senyalant el taller*

A dalt, potser.

(En Joan puja ràpidament l'escala i entra al taller.)

EL PARE, *a Kaatje*

M'havíen dit que encara enganxava malgrat el fret, el pobre cavall vell, i pensava...

KAATJE

Feia mal fet!

JOAN, *des de dintre el taller*

Pomona! Pomona!

EL PARE, *a Kaatje*

Caminant he pensat que...

JOAN, *dintre'l taller*

Pomona! Eh!

KAATJE

Com està cridant!

EL PARE, *continuant*

He pensat que a l'estable nostre el podem ficâ. No't sembla?

KAATJE

Sí.

JOAN, *baixant l'escala*

Aont deu esser? L'estic cridant en và!

EL PARE, *rient i girant-se an en Joan*

Fill meu, sempre que un home vol que'l senti la dòna,
per força ha de cridar més fort i més estona!
Vrîtat, mare?

JOAN, *més emocionat i inquiet*

Per tota la casa se'm sent bé!
(Surt per la dreta.)
Pomona!

EL PARE, *a Kaatje*

Què t'en sembla?

LA MARE

Ben fet. Jo'l cuidaré,
vols, pare?

JOAN, *entrant per la dreta, aterrat*

Què ha passat? Tota desordenada
és sa cambra, i sa roba per terra està tirada...

LA MARE, *inquieta*

Però què tens?

JOAN

Pomona!

LA MARE

En fi...

EL PARE, *rient encara*

No ha contestat?

JOAN, *desesperat*

Oh pare! Ja no ho dubto! Pomona s'ha escapat!

EL PARE, *aixecant-se*

Còm? Què vols dir!

JOAN

És ridícul! No fa més que una estona
que hem discutit. A Roma ja vol tornar Pomona!
Me deia: vull anar-me'n! I ho fa tal com ho ha dit!
Més bé l'heu d'haver vista quan d'aquí n'ha sortit!

LA MARE

No, noi!

EL PARE

Veiam?

JOAN, *foll*

Pomona! S'ha tornat boja! Aont és?
Pomona!
(a Kaatje) Tu l'has vista?
(a sa Mare) I tu?

LA MARE

No, no sé rès!

EL PARE

T'afolles!

JOAN

Lo que passa, ben cert que m'ho temía,

i podía preveure que un cop de cap faría.
I ara jo aquí sols xerro... Aont és? Aont pot sê?

EL PARE, *tractant de calmar-lo*

Fill meu!

JOAN

No, si es ben bé ella! Cal conèixer-la bé.
Ha dit que se n'anava i ho fa sense demora.

LA MARE

N'estàs segur?

EL PARE

Bé, pensa...

JOAN, *desesperat*

Més com cercar-la a fòra?

EL PARE

Un no se'n va així! Pensa...

JOAN

Mare! Ont la puc trobar?
És horrible! És horrible!

KAATJE, *veient son sofriment; de sobte:*

Joan, vols escoltar?
Tantost, quan, sens respondre't, me'n so anat, me parlava
d'un aplec d'italians que en la vila acampava.

JOAN

Aont?

KAATJE

Davant l'iglesia... Amb febre m'ha explicat
llur joia, i sa alegría d'haver amb ells parlat.
Potsê ha anat a trobar-los!

JOAN

Oh, Kaatje, bé podíes
haver-me dit depressa tot això que sabíes.

KAATJE

Tot just hi he pensat ara!

JOAN, *anant cap a la porta del fons*

Està bé! Me n'hi vaig!

LA MARE, *volent-lo retenir*

Oh, Joan, vés amb compte!

JOAN

De què? Jo sé'l que faig!

LA MARE

Són dolents aquests homes, i molts! Fa nit!

JOAN

Què importa!

Aquí tinc de portar-la, per força, viva o morta!

EL PARE, *tractant d'aturar-lo*

Joan!

JOAN

Oh, no, no, pare! És meva! És mon dever!
Aquí tinc de portar-la. *(Surt corrent.)*

EL PARE

És sa muller! És cert!

LA MARE, *suplicant al pare*

Déu meu! Vés-hi! Acompanya'l! Sigues prudent!

EL PARE

Sí, mare!
(Se posa ràpidament el mantell i el barret i se'n va també per la porta del fons. La Mare i Kaatje resten soles.)

KAATJE, *com si de sobte el séu cor comprengués*

No, no és la seva dòna! No ho és!

LA MARE

Com! Què dius ara?
Què és lo que't permet, Kaatje, fê aquesta conjectura?
Què sabs tu?

KAATJE

No res, mare... Però n'estic segura!

AIXÍ S'ACABA EL TERCER ACTE

ACTE QUART

La primavera és arribada; sa llum calenta alegra la cambra aont conversen en Joan i son pare.

EL PARE, *rudament*

Joan, deixa els records!

JOAN

Oh! prou que me'n defenso,
pare!

EL PARE

No! Que't condueixes com un infant, me penso!
Seràs tot un altre home si proves d'oblidar,
i eix oblid saludable sabs ont l'has de cercar?
En l'esforç ont abans ton talent se plavía.

JOAN, *tristament, senyalant el taller*

Vaig tancâ aquella cambra; que mai més hi entraría
vaig jurar. Visc en calma. És cert que en el taller
hi ha aquells primers estudis que'ls meus pinzells van fer,
i tot lo que essent jove durant més d'una anyada,
me sostingué'l coratge de l'ànima obstinada.
Més, com que àdhuc hi niua lo passat que'm fa mal,
val més que tot ho deixi ben tranquil allí dalt;

que tot se quedi a dintre d'aquella cambra closa
amb els recòrds que'm maten d'aquella dòna hermosa

EL PARE, *descontent*

Jo no tinc fè en ta calma ni en ton raonament!
I esperaré, per creure en el teu guariment,
el dia en que encenent-se ton esguard apagat,
vindràs i em diràs: « Pare! Avui he treballat! »
Què't creus que per ventura ta tasca és acabada?
El teu...

JOAN

Còm és possible que jo l'hagi oblidada!
Si al menys pogués saber... Això'm dona neguit!

EL PARE

Saber el què?

JOAN

Aont va anar-se'n aquella horrible nit!
Aont? Bé la cercàrem! Guardada la teníen
els italians? Semblava que rès hi comprenían!

EL PARE, *rudament*

Ja t'he dit que calía ben oblidar-ho tot!
I aquí, en aquesta casa, no vull sentir ni un mot
que an ella la recordi!

JOAN, *sorprès de la violencia*

Pare!

EL PARE, *anant vers ell*

Escolta, fill meu:

no cal fê entre nosaltres lo que ferse no's deu!
No fem més la comedia, i parlem nèt i clar.
Ara fa quatre mesos, quan ella se'n va anar,
nosaltres vàrem planye't, pel cop que tu rebíes;
però després sabérem que ja te'l mereixíes.

JOAN

Còm dius?

EL PARE

Sí, jo i ta mare no havíem sospitat
que... ta mullê era lliure d'haver-te abandonat!
Sí; nosaltres tinguérem, quan vares tornâ a Holanda,
la ximple candidesa de creure fil per randa,
tot lo que vas contar-nos del vostre casament;
després totes les coses les hem anat sabent
de mica en mica!...

JOAN

Pare...

EL PARE

No acuso aquella dòna.
És ella per ventura la qui inventà la bona
astucia que aquí, a casa, amb tu la va instal·lar?
Fins si és ella, no és ella qui és de més censurar.
Ben durament ja paga potser la desgraciada
avui, aquella folla fugida esbogerrada.
Que amb l'aventura aquella, seduïda hagi estat,
que s'hagi conduïda com se t'ha comportat,
essent qui era, la cosa a mi no'm meravella

i la rencunia meva no serà pas per ella.
Més ja he dit prou, suposo, perquè puguis pensar
amb qui tinc d'enfadar-me... si és que'm tinc d'enfadar!

JOAN

Escolta, pare...

EL PARE

Calla! sé quina fou la vida
que allà baix els dos féreu, sense cap frè ni mida!
Sé que no vos havíeu pas maridat com cal
i que quan decidíreu venî els dos aquí dalt
—ja sía per audacia o per inconsciencia—
va plaure't abusar de la nostra clemencia.
Ja pots ben bé, t'ho juro, beneïr ton destí,
i que fos aleshores que va fugir d'aquí,
quan jo encara ignorava lo que suara't deia.
Uns dies més encara, i als dos de casa us treia!
Ma voluntat és ara solemne i peremptoria;
no vull que aquí se'n digui ni un mot d'aquesta historia!
Me sento molt ridícol, ara, quan parlo així,
d'haver sigut tant crèdul i bo. Ja ho sabs: aquí
no's tracta ja de planye't, sinó de fer-nos veure
que vols sê un home enèrgic, prudent i que sab creure,
i que amb el séu coratge se vol anar guanyant
el perdó que nosaltres t'hem dat per endavant.
Ho sents?

JOAN, *emocionat*

Que ets bo! Voldría dir-te que t'ho agraeixo
lluitant, però...

EL PARE

Què? Digues.

JOAN

Oh pare, còm pateixo!

EL PARE

Aquest és el teu càstic, si ta vergonya no és!
Pateix al menys com home, fins que hagis ben comprès
que no és mascle un dolor sinó quan deixa intacte
la voluntat d'una obra o la força d'un acte!
Ets vuid? Res en tu trobes? No viu en tu l'artista?
T'ha devingut la vida tan ombrívola i trista,
que de que tu dibuixis ja ni la pena paga?
Aont són aquelles flames, que una llàgrima apaga?

JOAN

Ah, pare! Si podía! Si sols el meu orgull
fos suficient... llavores...

EL PARE

Te cal no més dir: vull!
I per a que poguessim mirar-nos fit a fit,
dir-te: Els amors que foren jo'ls entrego a l'oblid!
I a corre-cuita anar-te'n, si et cal, altra vegada.

JOAN

Anar-me'n?

EL PARE

Sí! Promets rependre ta feinada?

Promets altra vegada tornar al teu taller?
(En Joan fa un geste de descoratjament.)
Doncs, fill, llavores pensa ben bé lo que has de fer.
Hauràs d'anâ a altra banda. Aquí rès no te dóna
la força necessaria que al treball esperona.
Ambients més vius i joves hauràs d'anâ a cercar.
Ta mare i jo, nosaltres, som vells...

JOAN

Aont haig d'anar?

EL PARE

No ho sé. A qualsevol banda! Mes no allí! A la fi l'home
treballa amb tanta força a Holanda com a Roma.
Per què no vas a Anvers, a veure aquest xicot,
aquest Rubens que alaben tant follament per tot?
Que ha estat a Italia diuen molt temps i que és molt destre
si no és un geni encara, pot ésser un bon mestre;
pot bons consells donar-te, parlar d'art...

JOAN, *sense convicció*

Potser sí.

EL PARE

Potser sí! No! «Ho prometo» és lo que tens de dî!
Llavores devindríem bons amics, com s'escau
en pare i fill.

JOAN, *emocionat per la bondat del Pare*

«Prometo». Si això ha de dur-te pau
me n'aniré.

EL PARE, *sentint el llunyà sò del carrilló de l'iglesia*

Ja vénen.
(A Joan altra vegada.)
I ben prompte, vrîtat?

JOAN

Sí, pare!

EL PARE

Bé, molt bé, fill meu! T'he retrobat.
Més ara, com precisa que ta mare ho consenti...

JOAN

Tu mateix podràs dir-l'hi. Val més que jo no ho senti!
(En Joan se'n va per la dreta. La Mare i Kaatje, endiumenjades, amb el llibre d'anar a missa a la mà, entren pel fons.)

KAATJE, *alegrement*

Oh, que és bonic! Fa un dia ben bé primaveral!
Hem vingut vora l'aigua, a lo llarg del canal.
Com per l'Agost ja crema el sol, que tot ho arbora,
i l'aire ses aromes intenses evapora;
s'hi flairen en ses ones les roses i la mel;
un sembla respirar-hi tota l'olor del cel!

EL PARE

Noia! A que es dèu que parlis tant bé!

KAATJE

A que sóc ditxosa
i a que sobre la terra no trobo cap més cosa

que a mi mellor me sembli ni m'emocioni tant
com un dia de festa primaveral.

LA MARE

En Joan
que no és aquí?

EL PARE

Aquí estàvem parlant tots dos suara

LA MARE

Com el trobes?

EL PARE

Ombrívol i trist el veig encara;
no obstant, millô.

LA MARE, *tristament*

Un li parla i ell sempre vos escolta
tots els consells atent i mut, però una volta
la exhortació és finida, ja tot seguit se sent
que més que ans de parlar-li té l'esperit absent.

EL PARE

No, no; està millor, dòna! No és pas enjogaçat,
és cert; mes d'animar-lo una mica he tractat
ja poc; an-e l'art seva li he dit que se devía;
després...

(La Mare interroga amb un geste. El Pare, dubtant.)

... que l'allunyar-se altre cop li calía...

no molt lluny, a la vora, per uns mesos no més;
que tu i jo de sa absencia sofriríem el pes.

LA MARE, *ansiosa*

I què...?

EL PARE

Primê es negava; però veient que'l séu
perdó te de comprar-se finalment a aquest preu,
se n'anirà.

LA MARE

Aont?

EL PARE

A Anvers dintre tres dies. Cal
(Afectuosament.)
que tu tinguis coratge, per a poguê ajudâ'l.
Cal que'l treguem depressa de sa immensa torpor.

LA MARE

És cert! Més t'asseguro que'l remei me fa por!

EL PARE

No n'hi ha cap com l'estudi, com l'ànima enfeinada!...

LA MARE

I quan tot sol estigui? Des que se n'és anada
ella d'aquí, ell de viure sol no's troba en estat.
L'ha plorada i la plora, però a casa ha restat!
En Joan necessita, malgrat qu'ell no s'ho pensi,
que nostra companyía son pobre cor defensi!

EL PARE

Cert. Mes la companyía dels amics és millor
que'l paternal afecte i el maternal amor.
Li cal ambient de vida. Que'l nostre no l'isoli...
Abans que rès precisa que del tot s'aconsoli.

LA MARE

Si la dolor immensa nascuda en l'abandô,
son cor no va ferir d'un mal sense perdó,
que sigui feble temo, i lluny de pare i mare
trobi consols més tristos que ses llàgrimes d'ara!

EL PARE

El séu coratge, dòna, no és pas tan esvinçat!
Perquè va estimâ un dia!...

LA MARE

Perquè fou estimat!
N'ha conegut la ditxa, i lo que val sab prou
perquè si pot, guarint-se, repensar-hi de nou,
de cop i volta senti al fons de sa persona
els pressentiments foscos, que sols uns ulls de dòna
oferint el somriure de llur mirâ, aixugar
poden el plors que una altra dòna hi ha fet vessar.

EL PARE

Bé!

LA MARE

Si lluny de nosaltres, sol amb sa pena immensa,
an els primers mots dolços, de tot son cor se llença

als braços d'una indigna amor consolatriu,
és que no prefereixes la pena en que avui viu?

EL PARE

Sí, però cal encara que ell se deixés sorpendre.

LA MARE

Un cor malalt se dóna an aquell que el vol pendre!

EL PARE, *impacient*

Doncs digues que'l respecte de sí ha ben oblidat!

LA MARE, *plorant*

Jo sé que necessita tan sols essê estimat!
El cor amb gran tendresa i dolçô amanyagar-li;
i com sols una dòna la joia pot tornar-li
i pot ben ditxós fer-lo com el vaig desitjar,
per'xô ploro i somnío en qui l'ha de salvar!

EL PARE

Bé, veiam.

LA MARE

Que se'n vagi, si cal.

EL PARE

Ton cor s'agita!

LA MARE, *anant-se'n per l'esquerra*

Deixa'm plorar!

EL PARE, *a Kaatje, qui en un moviment de tendresa vol seguir-la*

No, resta! Jo hi aniré Ah, petita,
Déu meu! si no't tinguessim!

(L'abraça.)

KAATJE, *besant-lo*

Prô si'm teniu, papà!

(El pare se'n va per l'esquerra. Sola, Kaatje resta somniadora, dreta al costat de la taula; després repeteix aquests mots aixugant-se una llàgrima.)

«Per'xò ploro i somnío en qui l'ha de salvâ!»

(En aquest moment en Joan entra per la porta de la dreta, ombrívol. Sense mirar a Kaatje, va cap al fons de la cambra. Tímidament Kaatje li diu:)

Que surts?

JOAN

No, Kaatje.

KAATJE, *després d'un silenci*

Mira: el jardí es ben florit.

JOAN

Ne vinc.

KAATJE, *després d'un altre silenci, va a la finestra*

Vols que obri?

JOAN, *indiferent*

Sí, obre.

KAATJE *obre la finestra, mira a Joan i després de dubtar*

Per què estàs ensopit?

JOAN, *bruscament*

Sermons també tu? Vaja, parlem d'un altre assumpto!

KAATJE, *a punt de plorar*

Oh, Joan, prou capeixes que per mi no ho pregunto!

JOAN

Per qui, doncs?

KAATJE

Per ta mare, que està allí dins plorant
i creu que't desesperes...

JOAN

No!

KAATJE

I de tu està esperant
que un esforç facis...

JOAN

Kaatje, ne faig més que no creu!

KAATJE

Bé prou que ho sé!

JOAN

No; dubtes també. Tots ne dubteu.
Però d'aquestes coses, per què parlar-ne tant?
Deixem-les córrer, Kaatje!

KAATJE

Si volguessis, no obstant...

JOAN, *impacient*

Què, si volgués? Què? Digues! És fàcil criticar,
raonar, fer discursos i fins aconsellar :
«Si tu volguessis, prompte l'afer s'arreglaría.»
Quan no's pateix, les coses s'arreglen fent-ne via!

KAATJE, *tristement*

Creus tu que'l torment nostre és tant, tant egoista?

JOAN, *dolçament*

Sí; sóc dolent : perdona'm! car tinc l'ànima trista!

KAATJE

Bé prou que ho sé! Bé massa! I és sols perquè he volgu
donâ un consell d'ajuda al teu cor desvalgut
que, obrint-te la finestra, t'he fet veure la diada
per a invitar-te a fer amb mi una passejada.

JOAN

Molt més la passejada encara m'entristeix.
Cada pas que jo dono per força'm condueix
a tals indrets, que'm priven de que pugui oblidarme..
El cel és massa blau, per' poder consolar-me!

(Després d'una pausa:)
No obstant, gairebé amb joia he vist aquest matí,
tot flamejant de sobte la seda i el satí
de tes belles tulipes, les púrpures i els ocres
que fan, al costat d'elles, totes les flors mediocres!
Mos ulls les admiraven, enèrgiques, tenaces,
d'haver vençut contentes l'hivern i ses menaces :
el gebra, nits humides, — i d'havê, a poc a poc,
obert majestuoses el llur càlzer de foc!
Llur caluix era sòlid, llurs fulles apretades,
sens palideses tristes ni tristeses migrades
més una gracia mascle i forta es veia en elles
que eclipsava dels iris i els clavells les poncelles!
Per la bellesa santa de llurs colors lleals,
semblava que's sentíen flors mestresses, reials!
M'han ubriagat com solen ubriagar les coses
que són vrîtat i fortes i que són grans i hermoses;
i l'il·lusió ha estat certa, ubriac de llur encís,
d'haver vist dintre d'elles l'ànima del meu país.
Vrîtat que és infantívol?

KAATJE, *somrient*

No ho trobo pas així.

JOAN

Ma terra! Encara espero que l'haig de trobar allí!
Més tu com pots compendre!...

KAATJE

Endevino! La pena,
el dolor que't tortura i el teu cor envenena

té un eco en el cor nostre i ens alarma també;
la raó de tes llàgrimes jo la comprenc ben bé!

JOAN

La raó?

KAATJE

Doncs, què? D'ella tu vius lluny en aquesta
terra, encara l'estimes; ton cor fidel li resta,
i et diu ta consciencia que la tens d'avorrir,
i pateixes. És fàcil tot això de capir!

JOAN, *ombrívol*

No...

KAATJE

Però per què ho negues? Per què, digues, t'isoles?
* No temis, no, que't renyi perquè no t'aconsoles
amb l'indiscreta cura que jo te vull donar;
més sens deixar les penes ni el teu plor aixugar
— lo qual potser mil voltes pitjor encara sería —
que un xic te distreguessis aquí tothom voldría.*

JOAN

Distreure'm, de què? D'ella? Distreure'm de Pomona?
També t'ha sorprès, digues, aquest nom que ressona
en els meus llavis, Kaatje? No ho neguis! Més observa
mos ulls: són secs, no ploren; i si força conserva
la meva boca encara de podê'l pronunciar,
és perquè vaig resoldre que no l'haig de plorar!

KAATJE, *afectuosa*

Per què, si pot trobar-hi consol la teva pena?

Veus? Joan? Lo que de dubtes als teus pares omplena,
* malgrat els llurs desitjos de combatre el teu mal,
és que tu has fet renuncia dolorosa i total!
Si ells demà te sentissin, fins amb l'ànima trista
parlar altra vegada, tal com parla un artista,
i si, malgrat tes llàgrimes, volguessis, treballant,
del cavallet asseure't, com abans, al davant,
l'esforç teu els faría, creu-me, Joan, gran plaer! *

JOAN, *lentament*

Això és, just, lo que, Kaatje, no m'és possible fer!
*Cert és que a totes hores jo sofreixo el miratge
de veure entre les coses i jo la seva imatge,
i sa color i forma, la gracia de ses poses,
la retrobo en les linies i en els tons de les coses.
Si tinc llavores l'ànima i el cor de dubtes plens,
crec que és ben bé perquè ara ja no l'estimo gens
i que molt menys pateixo per no haver-la seguida
que per el vuid terrible que ha deixat en ma vida! *

KAATJE, *sorpresa*

Còm dius?

JOAN

Sí; et sorprens ara perque te dic això!
Quan ella va escapar-se, me vaig figurar jo
que era sols l'amor nostra que amb ella s'escapava,
i, al rebre la ferida que'l cor m'esmicolava,
son cos que'm va pertànyer es lo que vaig cridar.
D'amor, no obstant, ún cura! Jo ho puc assegurar!
*Més, enganyant la vostra esperança i la meva,
si n'he restat sens forces de la fugida seva,

és, prompte ho vaig compendre, que a l'essê abandonat
vaig perdre més que'l que ella no m'havía donat;
i que amb sos ulls, sos braços, son cos i els llavis séus
va endur-se'n mos esforços i tots els somnis meus!*
(Animant-se.)
Tu creus que encara hi penso, corprès per son recort;
que la crido i que'm manca l'energía del fort,
i em dius: «Plora-la, plora, si el record t'atueix.»
No és per ella que ploro! Ploro per mi mateix!

KAATJE

Joan, per favor!

JOAN

No, deixa. Sovint mon cor covard
jo blasmo. «Avuy— me mano — rependràs el teuart,
mos dits poden refer-hi l'esforç que ja han pogut,
i continuar sens treva lo somni interromput!
Però'l temps passa, i passa l'esforç que fàcil creia
i l'antic entusiasme que somniar me feia,
en la llum, en les formes i els colors irisats.
Debades vull obrir-los mos ulls endormiscats!
No veig ja rès per sobre la blancor de les teles!
Mon cor no té fè, manquen en els meus ulls esteles!

KAATJE

Joan. *Joan!

JOAN, *animant-se més encara*

Recorda lo jorn que se'n va anar.
Del meu art se'n va riure i ens vàrem disputar.

Parlàvem d'aquell quadre que aleshores pintava.
Recordes? Eren fredes les colors que hi posava,
el dibuix sens bellesa, l'assumpte inelegant;
va parlar del Bronzino; vaig protestâ, i negant
son sabê i rebatent fins la comparació,
vaig dir-li que s'errava! No obstant, tenía raó!

KAATJE

Deu meu!*

JOAN

Vaig posâ en ella — i això fou ma follía —
el culte que l'art meva per l'Italia sentía!
Ella era la viventa imatge de ma fè,
i quan dubtava a voltes de mon propi valê
trobava jo la força i el fervor que'm mancava
en els séus ulls claríssims, quan els séus ulls mirava!
Son esguard me donava energía valenta.
Pensava: ella la gloria coneix, que tant me tenta.
Son amor m'encoratja, me la fa desitjar;
més ara ella i la gloria són lluny! No puc dubtar
que no puc atrapar-les, que mai més les veuré:
L'amor del tot me manca; de pintar ja no'n sé!

KAATJE, *tractànt de calmar-lo*

Però és de mica en mica, i no de cop i volta,
que cal que'l teu coratge animis...

JOAN

Kaatje, escolta:
Allí dalt vaig tancar-me, per no pensar-hi més,

així que ella va anar-se'n, deixant que s'allunyés
corrent per les grans rutes, mentres jo m'abrutía
treballant en el quadre que terminar volía!
Però, com dir-t'ho, Kaatje? El meu esforç inert,
la manca de coratge dins el taller desert,
ont sovint en mos somnis l'esperit naufragava,
an els meus ulls sorpresos sens repòs presentava
d'imatges sempre immòbils un munt esbogerrat!
Cantava a les Sibiles, l'Apolo coronat,
un condemnat passava, sense sobtar-se apenes,
la serenitat ample de l'escola d'Atenes;
les verges i les martres i les ingenues santes
s'uníen en l'Olimpi a deeses provocantes;
i mentres m'afollíen els vostres grans tumultes,
hèroes de totes èpoques i déus de tots els cultes,
sentía barrejar-se en el concert del cel
els crits de Miquel-Àngel als cants de Rafael!

KAATJE

Abans això ho tractaves molt bé!

JOAN, *exaltat*

No ho creguis, bah!
Va matar la meva ànima aquest art italià,
qual esplendor m'aixafa i m'atrau i m'estreny!

KAATJE

Abans, no obstant, tu deies que...

JOAN

Frases de poc seny!

Ah, aquests pintors! Quan penso que fins he pogut creure
que podía igualar-los...

KAATJE

Però el quadre...

JOAN, *fent una rialleta, va cap a l'escala del fons*

El vols veure
el meu quadre? Vols veure el *Festí?*... Els déus reunits?

KAATJE, *mentres en Joan puja l'escala*

Ja està acabat?

JOAN, *esclatant en una riallada*

Te juro que està més que finit.
Ara veuràs! Espera!
(Ha obert ràpidament la porta, desapareix un instant i torna tenint a la mà una gran tela completament llatzerada i agitant-la tot baixant l'escala.)
Té! Mira bé! Contempla!

KAATJE, *amb un crit*

Déu meu!

JOAN, *exaltant-se més i més*

Com Samsó, mira, he enderrocat el temple!
L'atzur vaig estripar amb grapa de gegant!
Mira! Damunt la taula el néctar va vessant!
L'àpet dels déus s'acaba en admirable orgía!
Ah, me l'he ben guanyada tanta mitología!

Els meus dits començaren i els punys han acabat!
Més l'obra mestra resta; en mon geste he posat
la força que tenía dintre del pit guardada
i he firmat la meva obra amb una escupinada!
(Sanglotant, tira la tela en un recó de la cambra.)

KAATJE, *implorant*

Oh, no, Joan, no, calma't!

JOAN *es passa la mà pel front i es calma bruscament*

És cert: com un infant
estic fent crits ridículs i estic gesticulant!
Tot s'ha acabat, tot, Kaatje! Són morts els meus pinzells!
Cantem per ells el requiem i plorem damunt d'ells!
(Tristement:)
De mots d'amor se'n troben per tot, per tot arreu!
Més, ai, un cor que senti lo que sent el cor meu,
un pensament que hi vibri d'acord i quan convingui
reencengui en mi la flama de l'art i l'entretingui,
aont vols trobar-los?

KAATJE, *després d'un llarg silenci i parlant amb esforç*

Què és lo que penses fer ara?
Caldrà...

JOAN, *amb un geste de fadiga*

Sí; que me'n vagi. Fa poc m'ho deia el pare!
Tantost m'aconsellava que de nou me n'anés!
Aniré a veure artistes, els bons, els verdadês!

Passejaré en llurs cases, duré de poble en poble
mon cor sense esperança per son ideal noble!
Bah, bah! Deixem-ho córrer!
(Després d'un moment de silenci, va cap el fons i mira per la finestra.)
Oh, quin sol tant brillant!
(Pensa un moment.)
Era una primavera an aquesta semblant,
quan me'n vaig anâ a Italia, sadollat d'alegría!
Que lluny era aleshores d'aquesta melangía!
La musa que'm cridava després s'és ben callada!
(Mentres ell diu aquestes darreres paraules, ella, molt apesarada, s'asseu vora la finestra; maquinalment posa sobre sa falda el coixí de fer randes i comença a treballar. En Joan se li acosta distretament i la mira com treballa. Al cap d'una estona li diu:)
És un dibuix molt maco! Bonic!... Això t'agrada?

KAATJE, *fent un esforç, amb un somrís ple de tristesa*

Ja ho crec! Això és l'art meva; la meva petita art...
L'aimo perquè'm demana tant sols el meu esguard
per a conduir la tasca de ma mà cadenciosa
deixant la meva pensa volar fantasiosa...

JOAN

Que costa molt?

KAATJE, *dolçament, poc a poc, i cada vegada més emocionada*

No gaire. Jo'm complasc en això,
veient, de mica en mica, com ma ornamentació,

igual la complicada com la que és més subtil,
va neixent del misteri d'una troca de fil...
Res; de fil una mica... Mes mans el van lligant
gaies com si estiguessin el claveci jugant...
Unes quantes agulles i fil. Ben poques coses,
i, no obstant, mira quantes esteles, quantes roses
i palmes que llurs branques hi van entreteixint...
d'un fil blanc, d'una mica de fil, tot va sortint...
El temps passa depressa, i en tant mos dits treballen
i per damunt la randa boixets i agulles ballen,
la meva lleugera ànima se'n va molt lluny volant,
batent l'ala com vela que s'allunya cinglant...
darrera del meu somni vaporós i subtil...
No calen sinó agulles i una mica de fil!...

JOAN, *entendrit*

I el somni aquest ont vola?

KAATJE, *aixecant el cap*

Ben difícil me fóra
dir-t'ho. Tot el desvetlla i un no rès l'evapora.
Però, malgrat sos canvis, el meu somni sempre és
el somni d'una noia que no sab rès de rès!

JOAN

Què dius?

KAATJE

Rès de rès, creu-me. Si un dubte ne servava
se n'és anat sentint-te. Suara t'escoltava:
tu'm dius lo que l'art mana; tu tractes indulgent
d'armonitzar ma pensa amb el teu pensament;

jo veig els teus ulls fixos, guaitant ton ideal;
que és gran i hermós me sembla... Mes no ho com-
[prenc com cal!

JOAN

Que no!

KAATJE

Sí; un temps vaig creure compendre el voler teu!
El teu accent ho feia; la febre de ta veu,
les conviccions ardentes que duies amagades?...
Però quan vas mostrar-me aquell palau de fades
del qual en flors s'obría la singular bellesa,
oh Joan, vaig quedar-me llavors més que sorpresa!
I perquè tu m'ho deies, jo ho creia que era allà,
vora aquells pintors mestres que aquí ningú igualà,
ont tu t'inspiraríes en llurs quadres més bells
i devenir podríes un gran pintor com ells!
Més, des de que tornares, penso, guaito per tot,
i tinc por per l'esforç que'l teu cor fer no pot;
sento el vèrtic pel somni que tant te fa patir
i no'm sento capable de poder-te seguir!
Ah, no, no t'afligeixis oint lo que't dic ara!
No sóc sinó una noia i el gran art m'aclapara!
L'Italia se presenta a mos pobres ulls closos
com un aplec de boscos bells i meravellosos,
voltats de prats plens d'herbes verdes i perfumades,
més, ai, ont les flors totes hi són emmatzinades!

JOAN

L'olô és divina, i tenen raó les flors d'allí!
Tant sols els incapables hi troben el verí!

KAATJE

Què dius, Joan?

JOAN, *amargament*

Sí, Kaatje! Jo no era de prou talla
per' lliurâ aquell combat, i he perdut la batalla!
Sols els vençuts no tenen raó! Què hi fa! Pitjor
per ells! Però confessa que és molt gran el dolor
quan la realitat freda, de sobte, te convenç
que és va l'esforç que fas, foll el desig que sents;
que, tenint per rodella una fi inassolible,
has enjegat vers ella la sageta impossible;
i que, malgrat l'empenta vers tot lo desitjat,
no s'obté rès, rès, Kaatje, i que tot s'ha acabat!
(Dient aquests darrers mots, s'ha assegut, aclaparat, una mica allunyat de Kaatje, i resta molta estona pensatiu. Kaatje, sempre a la vora de la finestra, ja no treballa; sembla absorta en el séu pensament.)

KAATJE, *després d'un llarg silenci i com parlant-se a si mateixa, en veu baixa*

Tot, tot! No; és impossible!... No sé, prô'm sembla a mi
que, ja que la gent nostra no és com la gent d'allí,
no hauríem d'imitar-los patint-ne com patim.
Si és més bella llur ruta que no la que seguim,
a què's dèu que llur geni triomfant s'haja imposat?
A que ells, no'l camí d'altres, sinó el propi hàn petjat!
Ells llurs dolors ens canten, llurs ditxes ens retreuen,
i si llurs déus ens pinten tant bells és perquè'ls veuen!..
Fem, doncs, com ells! Ells aimen els llurs cels atzurats.
Per què no amem nosaltres els nostrès emboirats?

I si en un sol més pàlid aquí nos escalfem
per què no hem de pintar-lo pàlid com el veiem!
Això deu sê impossible per què ens deixa lleuger;
a mi, Joan, me sembla que és molt fàcil de fer
per tot aquell artista qui en el séu país resta!...

(En Joan aixeca'l cap, escolta. Kaatje aleshores dubta un moment, però continúa.)

M'enganyo?... No sé dir-ho... Jo'n faría una festa
per l'esperit, per l'ànima i per a los ulls meus
dels grans combats titànics i dels festins del deus,
i jo me n'enduría del meu viatge a Roma
l'orgull d'havê amat força l'obra d'algún gran home!
Però en lloc d'imitar-les, ses pintures grandioses,
lo que jo pintaría seríen altres coses;
car l'ànima sencera tan sols podem donar
a allò que, coneixent-ho, ens és ben familiar;
a lo que'ns és la vida, i amb tant fervor amem,
que, fins que són nosaltres mateixos, ens creiem!
La pura senzillesa de les coses aquelles
sens fi m'encisaría amb llurs grans meravelles;
mos ulls hi somriuríen, i fent-los-hi els honors
per sempre servaríen llurs linies i colors.
La meva obra en sería l'imatge palpitant;
No! En ella no hi veuríen a Júpiter raptant
Europa, més amb tanta cura i amb tant amor
la pintaría sempre, que davant ma dolçor,
davant de ma tendresa sincera i commoguda,
tothom s'hi sentiría l'ànima complascuda...

Somniant, mirant, ben reposat,
tot passejant-me per el prat

i contemplant-ne la grandesa,
desplego sols el cavallet
després d'haver triat l'indret
que m'ha encisat amb sa bellesa.

Observo molt atentament
els camps de sègol i forment,
del cel la dolça llum serena,
els sàlzers grisos i els oms verds
i tot lo que'ls meus ulls oberts
han vist de des de que era nena.

Pinto amb encís sincer i gran
com si ma vida anés pintant
en la vrîtat de la natura,
i axís a l'obra puc donar
del sentiment de nostra llar
l'emoció viventa i pura...

(Dirigint-se a Joan més directament:)

Jo penso en qui podría sometre's al dolç jou
de fer que aquí vegessim la bellesa que enclou
Holanda, reflectant-la en els abims blavencs
de sos bells ulls pensívols, de sos bells ulls flamencs.
Si ell lliurement pintava, voltat de solitut,
aquest món del qual l'ànima nostra en té l'habitut,
quan ens l'oferiría dintre l'obra acabada
real i verdadera, i en cap detall somniada,
quin d'entre els que'l voltessin, admirant sa valor
no li dedicaría un somriure d'amor?
Havent-nos tocat l'ànima i exaltat l'alegría,
creus tu que solitari i que incomprès viuría?

Que ningú li diría quan força li manqués:
«Jo tinc fe en la teva obra»? I per' que reposés
son front, laç de la tasca, hauría de cercar
un cor estrany a casa, per' poder-s'hi apoiar?
(Animant-se i ensenyant-li la plana assoleiada:)
Oh, l'horitzó d'Holanda! Son riu! La calma aquesta!
Oh, dels molins les ales creuant-se en cel de festa!
El canal que emmiralla fent tremolar l'imatge
les blanques nuvolades en son etern viatge!...
Les belleses que enclouen, per lo menys, són tant grans
com les mitologíes dels quadres italians!
Teatre de sa vida, ple de la llum del sol,
sigue-li un bon exemple i sigue-li un consol!
Digue-li que pot fer-se una obra immortal
fidel sent a la patria i estimant-la com cal!
Posant sobre la tela, junt amb la teva llum,
lo íntim de les coses que fan nostre costum;
les cases dels teus pares, els jardins del voltant,
les cambres aont s'hi flaira el perfum penetrant
del benestar, de l'ordre, de mil flors invisibles.

(*En Joan fa estona que escolta a Kaatje amb creixent emoció. S'ha aixecat quan ella li ha ensenyat, tot i asseguda vora la finestra i banyada pels raigs del sol, l'hermós horitzó de llur país. Poc a poc, ha semblat més emocionat encara per les paraules de Kaatje, i ara, de sobte, l'interromp i continúa ell, amb la veu tremolosa:*)

JOAN

... I vora la finestra, aont els seus trets passibles
la llum de la diada li banya en son declí,

ben dolçament s'inclina, amb sa cofia de lli,
aquella que m'encisa amb son cor clâ i me prova
que d'un món nou batega una bellesa nova!
Ah, Kaatje, no m'enganyes? Mon camí descobreixes?
(*Cada vegada més emocionat:*)
Més tu, que ja me dónes tanta ditxa i coneixes
del cor meu els misteris millor que no'ls conec...
és que potser m'estimes una mica?...

KAATJE, *que s'és aixecada, molt emocionada i molt simplement*

Ja ho crec!

JOAN, *a punt de plorar*

Oh, la meva art! Ma ditxa! Vos hauré retrobat?
Ah, Kaatje! Bona Kaatje!...
(*S'hi acosta i, plorant de goig, posa el séu front sobre l'espatlla de la noia. I mentres que amb la mà ella li acarona els cabells, el Pare i després la Mare apareixen al pas de la porta de l'esquerra i s'aturen sorpresos.*)

KAATJE, *girant-se una mica cap als vells els diu, poc a poc, amb un somriure de felicitat*

Pares! Ja està salvat!

AIXÍ S'ACABA L'OBRA

Aquesta traducció fou estrenada en el teatre Auditorium, de Barcelona, els dies 21 i 23 de Març del 1914, baix la direcció de l'Adrià Gual i l'interpretació de la senyora Penadès, les senyoretes Mestres i Corma, i els senyors Gimènez i Daví, que jugaren, respectivament, els papers de «Mare», «Pomona», «Kaatje», «Pare» i «Joan».

NOTES

L'autor d'aquesta traducció té especial interès en fer constar que, malgrat no estar d'acord amb les Normes ortogràfiques, per raons que no cal ara exposar, ha permès de bon grat que s'apliquessin en aquesta edició, per esperit de disciplina.

Aquest esperit de disciplina és el que ha fet que cada una de les obres de l'autor estés redactada en una ortografía diferenta. Aquesta diversitat, fruit d'un bon exemple, no és pas gaire exemplar. No obstant, ell té esperances que aquesta serà la darrera vegada...

— Les exigencies del teatre fan que a voltes s'escurcin els papers dels intèrprets. No ho discutim aquí. Tot i reconeixent que lo millor és donar l'obra tal com surt de les mans de l'autor, reconeguem que, en el cas de fer-hi supressions, s'ha d'evitar que aquestes s'enduguin lo essencial. El llit d'hores del públic inspira a voltes crims a lo Procusti. Per a que aquests no si-

guin tant crudels, s'han enclòs entre * * els passatges que's poden suprimir. A la pàgina 122, un cop fetes les supressions, el diàleg quedarà així:

KAATJE

Però per què ho negues? Per què, digues, t'isoles?
I, tractant de distreure't, per què no t'aconsoles?

KAATJE

Per què, si pot trobar-hi consol la teva pena?
Veus, Joan? Lo que de dubtes als teus pares omplena
és que cap esforç facis per fer-los-hi plaer.

I a la pàgina 79, així:

JOAN

Més...

POMONA

Tu no vols compendre que, sola com estic,

A la pàgina 91, així:

JOAN

Què t'allunya de mi? Per què no ets bona?

POMONA

Ets tu, tu, que t'allunyes, oblidant ma dolor
Ja'n tinc prou! Vull anar-me'n!

OBRES DE FRED. PUJULÁ

Francisco Pi i Margall.
Titelles febles.
Creuant la plana morta.
La Ella den Vademecum.
Homes artificials.
Don Kihhoto en Barcelono (cinc capítols del *Quixot* traduits a l'esperanto).
Mistero de Doloro (traducció a l'esperanto).
La Rompantoj (cinc monòlegs en esperanto).
Frenezo (dos drames en esperanto).
La grafo erarinta (contes en esperanto).
Naivulo (contes en esperanto).
Gramàtica Catalana de la llengua Esperanto.
Curs Pràctic de la llengua Esperanto.
Vocabulari Català-Esperanto.
Vocabulari Esperanto-Català.
Vocabulario Español-Esperanto.
Vocabulario Esperanto-Español.

EN COL·LABORACIÓ AMB L'EMILI TINTORER

El geni (drama en tres actes).
El boig (drama en tres actes).
Dintre la gabia (drama en un acte).

EN COL·LABORACIÓ AMB EN LLUÍS VIA

La Veu del Poble i el Poble de la Veu (revista).

Preu: dugues pessetes